

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

9

L. I. 1933

- E. Toller: Hopla, živimo!
T. Brodar: Šest mesecev „tretjega cesarstva“
E. Kästner: Voditeljski problem
A. France: Železna peta
K. S. Stanislavskij: „Na dnu“
P. Lavel: Dvajset milijonov brezposelnih, toda . . . žito zažigajo
L. Adamič: Voblji
O. G.: Še o legalizaciji splava
U. Sinclair: Pavel Jerdanovič
J. Slokan: Knjige Mladinske matice
M. L.: Ob smrti C. Zetkin

Uredništvo in uprava: Rimska cesta šte. 20/I.
Izdajatelj in urednik: Bratko Kreft, Rimska c. 20/I.
Odgovorni urednik: Vičič Milan, Idrijska ulca št. 13.

VSEBINA DO ZDAJ IZDANIH ŠTEVILK »KNJIŽEVNOSTI«.

1. šte. (razprodana.)

M. Gorkij: Človek. — T. Brodar: Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje. — J. Kozak: Vojtra. — P. Lem: Ludvik Mrzel in socialna književnost. — I. Kosec: Psihoanaliza in individualna psihologija v teoriji in praksi. — T. Čufar: Skica o gospodu. — L. Adamič: Slovenski kmetje molijo za mehiško cerkev. — I. Babelj: Linija in barva. — L. Flaherty: Moje knjige v Irski. — O. Hudaes: Nekaj besed o slovenski mladinski književnosti. — J. P.: Miško Kranjec: Zivljenje.

2. šte. (razprodana.)

V. Kostanjevec: Današnja kriza in bankrot narodnogospodarske »znanosti«. — M. Klopčič: Materino pismo. — T. Brodar: Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje. (Dalje.) — L. Adamič: Slučaj Mooney-Billings. — P. Lem: Ludvik Mrzel in socialna književnost. (Dalje.) — I. Kosec: Psihoanaliza in individualna psihologija v teoriji in praksi. (Dalje.) — B. K.: K aferi »Veselega vinograda«. — P. Lem: Bartol: Lopez.

3. šte.

T. Brodar: Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje. (Dalje.) — S. Janež: Ljudje v hotelu. — P. Lem: Ludvik Mrzel in socialna književnost. (Konec.) — L. Adamič: Slučaj Mooney-Billings. (Konec.) — P. Lem: Zgodovinski pregled revizionizma. — M. S.: Kriza »Ljubljanskega Zvona«. — P. Lem: Bartol: Lopez. (Konec.) — T. Brodar: Čufar: Februarska noč.

4. šte.

P. Lem: Karl Marx. — I. Erenburg: Hugenberg, Ufa in nemški patriotizem. — T. Brodar: Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje. (Dalje.) — A. K.: Lebnov svobodni duh. — F. Albrecht na periferiji spoznanja. — Vidmar vrši duhovno službo narodu. — Lajovic v »Zvonu« osvetljuje našo zgodovino. — B. Z.: Nova ruska proza.

5. šte.

A. Kovač: Zelezna peta. — T. Brodar: Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje. (Dalje.) — B. K.: Seliškar in njegov roman »Nasedli brod«. — V. Kostanjevec: Gospodarske krize v luči Marxove ekonomike. — T. Čufar: Akord v kamnolomu. — B. K.: Govekar redivivus ali Koseski našega časa. — A. K.: Indija pod peto angleškega imperializma.

6. šte.

M. Lesueur: Zene čakajo na delo. — V. Kostanjevec: Premajhen konzum kot vzrok gospodarskih zastojev? — A. V.: Zensko vprašanje. — L. Adamič: Sacco in Vanzetti. — I. Kosec: Reforma šolstva. — E. E. Noth: Najamna kučerina. — Kranjec: Predmestje.

7. šte.

J. Kozak: Majska noč. — E. E. Kisch: Moralni prepoved Nemčije. — B. K.: Književnost o vasi in kmetu. — T. Brodar: Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje (Konec). — I. Ehrenburg: Kaj je kino? — T. Brodar: § 171. — J. Kokalj: Agrarna prenaseljenost Slovenije. — G. Krklec: Somrak sentimentalne lirike. — O. Drenik: Cene zemljiških proizvodov in zemljiška renta. — B. Z.: Nekaj besedi h Kreftovim »Celjskim grofom«.

8. šte.

M. Krleža: Tisoč in ena smrt. — B. K.: Književnost o vasi in kmetu (Konec). — I. Kokalj: Smernice razvoja modernega kmetijstva. — J. Kozak: Manom Multatulija. — L. U.: Trije viri in trije sestavni deli marksizma. — O. Drenik: Cene zemljiških proizvodov in zemljiška renta. — Drobiž: Neverjetna zmedenost — Spet pohujšanje — Smrt dr. Hodana — Drobiž iz hitlerijanske Nemčije — Kongres Penklubov v Dubrovniku — Neverjetne grozote.

KNJIŽEVNOST

Št. 9.

1933

L. I

Ernst Toller:

HOPLA, ŽIVIMO!

Prinašamo odlomek iz Tollerjeve drame »Hopla, živimo«, ki jo je pred leti z velikim uspehom uprizoril v Berlinu znani režiser Piscator. Toller, ki trenutno biva v Dalmaciji kot pregnani nemški književnik, je v juniju v ljubljanskem gledališču bral nekaj odlomkov iz svojih del. Na kongresu Penklubov v Dubrovniku je ostro nastopil proti Hitlerjevemu režimu ter tako povzročil, da je nemška delegacija zapustila kongres. Glavni junak drame je Karl Thomas, ki je bil od republikanske Nemčije obsojen na smrt, ker se je udeležil revolucije 1918-19. Ko so mu sporočili, da je pomiloščen, je zblaznel. Zdaj se po osmih letih zdravljenja v blaznici vrne v mesto in najde, da so ljudje že precej pozabili na vojne grozote, mnogi so se »pomeščanili« itd. — O. u.

Fric: Morava namreč kmalu oditi.

Grete: V kino greva.

Fric: In zvečer pojdemo na boksanje. Se greva boksat?

Karl Thomas: Ne, ne znam se boksati.

Fric: A tako.

Grete: Plesati pa znate, kaj ne? Znate charleston ali block bottom?

Karl Thomas: Ne, tudi ne.

Grete: Škoda... Ste bili res 8 let v norišnici?

Fric: Ona ne verjame.

Karl Thomas: Bil sem, seveda.

Grete: In še prej ste bili obsojeni na smrt?

Fric: Mama nama je pravila. V časopisih je čitala.

Karl Thomas: Vaša mama daje sobe v najem?

Grete: Seveda.

Karl Thomas: Je vaša mama revna?

Fric: Samo goljufi so dandanes bogati, pravi vedno naša

mama.

Karl Thomas: Vesta tudi, zakaj sem bil obsojen na

smrt?

Grete: Ker ste v vojni sodelovali.

Fric: Prismođa! Ker je v revoluciji sodeloval.

Karl Thomas: No — in kaj vesta o vojni? Vama je mati pravila kaj o vojni?

Grete: Ne, mama ne.

Fric: Saj se moramo vendar v šoli učiti vse bitke.

Grete: Kedaj so se vršile.

Fric: Neumno, da je svetovna vojna morala priti. Kakor da se že tako ne bi imeli dosti učiti v zgodovinski uri. Tridesetletna vojna je trajala od 1618—1648.

Grete: Trideset let.

Fric: O tej nam je treba vedeti pol manj bitk kot o svetovni vojni.

Grete: Pri vsem tem pa je trajala svetovna vojna samo 4 leta.

Fric: Bitka pri Lüttichu, bitka ob Marni, bitka pri Verdunu, bitka pri Tannenbergu...

Grete: In bitka pri Ypernu.

Karl Thomas: Več o vojni ne vesta?

Fric: To je precej.

Grete: Seveda! Zadnjič sem dobila nezadostno, ker sem 1916 zamenjala s 1917.

Karl Thomas: In kaj vesta o revoluciji?

Fric: O tej nam ni treba vedeti toliko številčk, ta je bolj enostavna.

Karl Thomas: Kaj pomeni trpljenje in spoznanje milijonov, če je že sledeča generacija gluha za vse to? Vse izkušnje zastonj.

Fric: Kaj pravite?

Karl Thomas: Koliko sta stara?

Grete: Trinajst.

Fric: Petnajst.

Karl Thomas: In kako vama je ime?

Fric, Grete: Fric, Grete.

Karl Thomas: Kar sta se o vojni učila, je bedasto. Nič ne vesta o vojni.

Fric: Oho!

Karl Thomas: Kako vama jo razlagajo? Matere so bile... ne. Kaj stoji na koncu ceste?

Fric: Velika tovarna.

Karl Thomas: Kaj proizvajajo v tej tovarni?

Fric, Grete: Kisline... plin.

Karl Thomas: Kakšen plin?

Grete: Ne vem.

Fric: Jaz pa. Strupeni plin.

Karl Thomas: Zakaj se rabi ta strupeni plin?

Fric: Če nas napadejo sovražniki.

Grete: Da, proti sovražnikom, če nam hočejo opustošiti deželo.

Karl Thomas: Kdo pa so vaši sovražniki?
(Fric in Grete molčita.)

Karl Thomas: Daj mi roko, Fric... Kaj bo s to roko, če jo kroglja prebije?

Fric: Ja, figo. Zanič bo.

Karl Thomas: Kaj bo s tvojim obrazom, če spusté strupeni plin vate? Si se učila v šoli?

Grete: Razjedel bi ga, lasje bi mi odpadli. In potem bi umrla.

Karl Thomas: Bi rada umrla?

Grete: Smešni ste. Seveda ne bi rada.

Karl Thomas: No — in zdaj vama bom povedal zgodbo. Ne pravljico. Dogodek, ki se je resnično dogodil in ki sem mu bil sam priča. V vojni sem ležal nekje v Franciji v strelskem jarku. Nenadoma, ponoči, smo začuli krike, tako, kot bi kdo trpel silne bolečine. Potem je utihnilo. Gotovo je kdo smrtno zadet, smo mislili. Eno uro nato smo spet začeli kričanje in sedaj ni več prenehalo. Vso noč je kričal človek. Ves dan je kričal človek. Vedno bolj žalostno, vedno bolj obupano. Ko se je stemnilo, sta se splazila dva vojaka iz jarka, da bi prinesla človeka, ki je ležal ranjen med jarki. Kroglice so švigale in oba vojaka sta bila ustreljena. Še enkrat sta poizkusila dva vojaka. Tudi ta dva se nista vrnila. In nato je prišel ukaz, da ne sme nobeden iz jarka. Morali smo ubogati. Človek pa je kričal neprestano. Nismo vedeli, ali je bil Francoz, ali Nемеc, ali Anglež. Kričal je, kakor kriči dojenček, nebogljeno, brez besed. Štiri dni in štiri noči je kričal. Za nas je bilo 4 leta. S papirjem smo si mašili ušesa. Nič ni pomagalo. Potem je utihnilo. Ah, otroka, če bi mogel vsaditi domišljijo v vajina srca kot zrna v razorano zemljo! Si lahko predstavljata, kaj je to bilo?

Fric: Seveda.

Grete: Ubogi človek.

Karl Thomas: Da, deklè, ubogi človek! Ne sovražnik. Človek. Človek je kričal. V Franciji in Nemčiji, v Rusiji in Japon-ski, v Ameriki in Angliji. V takih urah, ko greš — kako bi rekel — do dna, se vprašaš: Čemu vse to? Zakaj vse to? Bi tudi vidva tako spraševala?

Fric, Grete: Da.

Karl Thomas: V vseh deželah so se ljudje enako vpraševali. V vseh deželah so si ljudje enako odgovorili. Za zlato, za zemljo, za premog, za same mrtve stvari umirajo, stradajo, obupujejo ljudje — tako so si odgovorili. In tu pa tam so vstali najpogumnejši iz ljudstva, zaklicali slepcem svoj kljeni: Ne! — hoteli, da je konec te vojne in vseh vojn, borili so se za svet, kjer bi bili vsi otroci srečni... Pri nas so borbo izgubili, pri nas so bili poraženi.

(Prevedel M. K.)

Tone Brodar:

ŠEST MESECEV „TRETJEGA CESARSTVA“

Tridesetega julija je poteklo natančno pol leta, odkar je postal nacional-socialistični »Führer« nemški državni kancler. In skoro natanko ob tej obletnici je izjavil Hitler: »Revolucija je končana, prične se evolucija.« Pri tem se ni niti z besedico dotaknil čudnega dejstva, da je levica z Göbelsom še dan pred tem govorom izjavljala na polna usta, da bo po prvi »nacionalni« revoluciji prišla še druga »socialna«. Nekoliko prej pa je govoril Ley: »Zavoljo tega bo stanovska izgradnja zopet vrnila vodstvo obrata njegovemu prirodnemu vodji, podjetniku, ki pa sprejema s tem tudi vso odgovornost. Obratni svet nekega podjetja obstoji iz delavcev, nameščencev in podjetnikov. Toda ta svet ima le posvetovalni glas. Odločati more edinole podjetnik.« To izjavo je treba vzeti za uvod. Posledica pa je bila odstavitev komisarja za državno gospodarstvo, najbližjega Hitlerjevega sodelovalca Wagenerja, potovanje cele vrste SA oficirjev iz Wagenerjeve okolice v koncentracijski tabor in nastavitev novega gospodarskega ministra Schmidta, ki je eden najjačjih udeležencev pri zavarovalni družbi »Allianz« in torej eden voditeljev nemškega finančnega kapitala. Čemu je moral iti Wagener? Hotel je delati tako, kakor je obljubljal Hitler masam. Odstavitev je komentiral Hitler na silno zanimiv način, ko je dejal, da ideje njegovega programa nikogar ne obvezujejo v to, »da bi postopal kakor norec«. In naposled je prišel še »Lex-Göring«, ki je dal Hitlerjevi frazi »revolucija je končana« še juridično moč. Niti polnega pol leta torej ni bilo treba, da je pometal Hitler med staro šaro vse svoje fraze o »grabežljivem kapitalu«, o »obrestni sužnosti«, o »Gleichschaltung« itd. ter se prelevil iz kričavega ljudskega tribuna v najboljšega policaja nemškega finančnega kapitala.

Na osnovnem karakterju nemškega gospodarstva kot monopolističnega kapitalizma Hitler ni spremenil niti za las, niti enega problema ni rešil, niti enega konflikta razvozljal. Nasprotno. Nemčija stoji danes bliže kakor kdajkoli poprej gospodarskemu propadu.

Slehnemu razredno zavednemu delavcu in tudi buržoaziji sami je bilo očitno že od začetka, da bi se vsa ta komedija z »nacionalno revolucijo« naposled morala tako končati, kajti Hitler je mogel priti na vlado in se obdržati na vladi edinole s pomočjo in zaradi finančnega kapitala. Res je sicer, da sta nemški in vsem buržoazijam sveta demokracija in parlamentarizem mnogo bolj simpatična kakor pa fašistična diktatura, res pa je tudi, da se sleherni kapitalistična država znajde v fašizmu, kakor hitro demokracija ne more več zadržati nezadovoljstva širokih ljudskih množic. Vzrok teh simpatij do demokracije nikakor ne leži v kaki sentimentalni nagnjenosti, ko bi jo imela buržoazija do nje, marveč v dejstvu, da nudi demokracija mnogo širše možnosti taktičnega manevri-

ranja napram delovnim množicam. Nemška buržoazija je manevrirala več ko 14 let z različnimi vladami od centra do socialdemokratov in od socialdemokratov do centra, da bi otopila ostrino razrednega nasprotja, ki je postajalo od leta do leta večje in je končno v zadnjih letih krize stopila v revolucionarno fazo. Nemška skrajna leвица je gledala v Hitlerjevem pokretu že od vsega začetka gibanje, ki se ga bo poslužila finančna oligarhija v momentu, ko bodo odpovedale vse druge rešilne bilke. Medtem pa so gledali socialisti na Hitlerja kot na malomeščansko gibanje, ki je buržoaziji sami nevšečno, ker da ovira razvoj monopolističnega kapitalizma. Sad te njihove ideologije je podpiranje vseh vlad od Brüninga do Schleicherja, ki so vse le utirale pot — Hitlerju. Kljub temu pa je uspelo nemškimi socialdemokratskim voditeljem z demagogijo prepričati velik del nemškega proletariata o pravilnosti svoje vseskozi meščanskim interesom služee politike, zato nosijo tudi krivdo za zmago fašizma. Leta 1933 so se znašli prav tam, kjer so bili l. 1918 — v taboru buržoazije proti proletariatu.

Hitler je torej na tak način »zmagal«. Finančni kapital mu je stavil tele naloge:

1. na kakršenkoli način odpreti nemškemu kapitalu pot iz krize, ustvariti nemški industriji novih tržišč;
2. voditi uspešno zunanjo politiko, osvoboditi Nemčijo versajskih spon in jo oborožiti;
3. uničiti odpor delavskega razreda kot celote in njegove skrajne levece še posebej.

Po šestih mesecih vlade je Hitler dokazal, da njegova »zmaga« v resnici prav za prav ni zmaga, marveč da je on le poslednji — ki mora iti. Izpolnil ni niti eno od vseh teh točk in konflikti so se še bolj zaostriili. Izkazalo se je, da je fašizem v svojem najglobljem bistvu defenziva, poslednji nečloveški napor ohraniti to, kar je, in nič več. Tega dejstva ne more prekričati vsa bombastična reklama, ki ima namen prikazati fašistično gibanje kot pokret, ki je obrnjen proti kapitalizmu.

Nemško gospodarstvo je kljub lažnim številkam, ki jih priobčuje Hitlerjevo časopisje z vsem pompom, zadnjih šest mesecev nadalje propadalo. S pomočjo državnih subvencij se je sicer res dvignila produkcija v treh panogah industrije, v produkciji železa in jekla, v avtomobilski in naposled v vojni industriji. Prav tako so bile z državnimi subvencijami sanirane za nekaj časa tudi nekatere velebanke. Toda pospešena produkcija mora imeti tudi svoje odjemalce. Nemški izvoz pa se je zadnje mesece katastrofalno zmanjšal. Splošna poglobitev gospodarske krize (opustitev zlatega standarda v USA, valutne zmešnjave), ki je prisilila države, da so zaščitile gospodarsko svoje meje, pustolovska zunanja politika in avtarkistične težnje, ki jih kaže fašistično gospodarstvo, dalje židovska propaganda za bojkot nemškega blaga ter spori s SSSR (anti-rapalska politika, pozivanje Anglije in Francije na intervencijsko vojno proti SSSR, imperialistični apetiti za Ukrajino itd.), vsi ti

vzroki so imeli za posledico zmanjšanje nemškega izvoza. Inozemska naročila zadnjih 6 mesecev v proizvodnji strojev so padla v razmerju z lanskimi v istem roku za celih 40%. Samo junijski celokupni izvoz je padel v primeri z majskim za 10%. Največji del pade na SSSR. Njena naročila so nazadovala za dobrih 30%. S prisilnim zvišanjem cen na notranjem tržišču je bila sicer napravljena nemški buržoaziji usluga prve vrste, toda zaradi slabe plačilne sposobnosti nemškega delavca in zaradi ogromne množice brezposelnih, ta izhod ni prinesel zaželjene koristi. Z zvišanjem cen je povpraševanje po tem blagu močno padlo. Posledica slabega trga je padeč produkcije. Po nastopu Hitlerja se je nemški delež v indeksu svetovne produkcije zopet močno zmanjšal. Močna naročila imajo edino ona podjetja, ki so v zvezi z vojno industrijo. »Kanonenkönig« Krupp je zadovoljen. In tudi Thyssen od jekla.

Prav taka laž je tudi urditev, da se je zmanjšala brezposelnost za 2 milijona. Statistika strokovnih organizacij zaznamuje porast brezposelnih za celih 5%. Dvem milijonom brezposelnih je bila odvzeta podpora. Plače so znova nazadovale. Hitlerjev nastop je bil znak za splošno znižavanje plač. Le energičnemu odporu proletariata, celo Hitlerjevih privrženecv, se je zahvaliti, da se niso še bolj zmanjšale. Od januarja do aprila so padle iz 84.8 na 84.1 (1928 = 100). Zato pa so se povišale cene ravno onih proizvodov, ki so za proletarsko družino najpotrebnejši (mast, margarin). Celokupne življenske potrebe so se podražile za celih 5%.

Fašizem je torej nesposoben, da bi rešil katerikoli problem, ki je tlačil prejšnjo Nemčijo: ni odpravil ogromne nezaposlenosti, ni pomagal zadolženim kmetom, ki jih je vrgla agrarna kriza na rob propada, in katerih položaj se mora zaradi poslabševanja položaja delavca še nadalje poslabšati, ne more popraviti bankrotnega položaja večine nemških podjetij, (pri tem ne spremeni dosti dejstvo, da nekaj monopolnih podjetij še danes dela velikanske dobičke), ni ustavil upadanja profitne mere. Nasprotno! V okviru fašizma se vsa ta nasprotja zaostrojujejo, vodijo v gospodarsko in politično katastrofo.

Taki so torej uspehi šestih mesecev fašistične diktature. Po ostritev krize na vsej črti. Ti rezultati jasno kažejo tendence nemške fašistične politike in na podlagi teh tendenc lahko približno ugotovimo, v kakšnem tempu bo Hitler izgubil one malomeščanske množice, ki so ga volile, to se pravi, v kakšnem tempu bo izgubljal svojo množno podlago. Konkretno moramo torej odgovoriti, kdo so Hitlerjevi volilci in kaj jim on lahko nudi, vspričo naše konstatacije, da je v službi finančnega kapitala in veleposestva.

Pripadniki nacionalnih socialistov se rekrutirajo predvsem iz naslednjih plasti:

1. Mestno malomeščanstvo (samostojni obrtniki, trgovci, gostilničarji, »svobodni poklici«, t. j. samostojni zdravniki, advokati, inženirji) s svojimi družinskimi člani 3,000.000

2. Poljedelsko malomeščanstvo (kmetje z družinskimi člani na posestvih od 0.5 ha do 50 ha 6,500.000
3. Nameščenci in uradniki (tehnično strokovno osebje, nadzorniki, delovodje, trgovski nameščenci, pisarniško osebje) 6,000.000
4. Osebe brez poklica (kapitalistični rentijerji, upokojenci, lumpenproletariat, invalidi, vdove itd.) 3,844.000

Te plasti, ki znašajo skupno z nezaposlenimi zakonskimi ženami okroglo 23 milijonov ljudi, ki so skoro vsi tudi volilci, so poglavitni rezervoar, iz katerega črpa Hitler svojo armado. Sem je treba všteti tudi še pravo buržoazijo, toda številčno je ta tako malenkostna, da skoro ne pride v poštev. Od te velike številke malomeščanskih elementov bi bilo treba oddvojiti množico majhnih kmetov in privatnih nameščencev ter uradnikov, ki po svojem socialnem položaju absolutno pripadajo proletariatu, toda tu jih je treba vendarle všteti med malomeščanstvo, kajti momentano je Hitler uspel veliko večino te proletarizirane inteligence odtegniti proletariatu in jo vpreči v svojo antiproletarsko politiko. Jasno je seveda, da so pristopile k fašizmu tudi nekatere delavske plasti, to so predvsem poljedelski delavci (ki jih je vsega 2,607.232) in hišno osebje (hlapci, dekle, služkinje, sluge), pa celo del brezposelnega industrijskega proletariata. Obrtniki, majhni trgovci, kmetje, uradniki, nameščenci, upokojenci, majhni rentniki, poljedelski delavci, lumpenproletariat in majhen del brezposelnega industrijskega proletariata — to je torej Hitlerjeva armada, ki jo postavlja v boj z nemškim proletariatom.

Te svoje množice je pridobil nacionalni socializem zase z brezmejno demagogijo, apeliral je na njihove antisemitske in šovinistične instinkte, jim dokazoval, da obubožanje nemškega naroda ni posledica kapitalizma, marveč novembrske revolucije in versajske pogodbe ter vlade »judovskega marksizma« ter da je iz vsega tega edini izhod odprava demokracije in iztrebljenje vseh strank, ki ne stoje v službi nacionalne ideje — reci nemškega finančnega kapitala. Gospodarskega programa nacionalni socializem nikoli imel ni. Njegova gesla so bila demagoške fraze: proti »grabežljivemu« kapitalu, proti judovskim veletrgovinam, za znižanje obrestne mere, za omiljenje davčnih bremen i. pod. Malomeščanske množice, stisnjene med dva mlinska kamna, med monopolistično veleburžoazijo in revolucionarni proletariati, so pričakovale od teh parol, da jih bodo rešile pred neprestanim uničevanjem s strani velekapitala, veleindustrije in veleposestev. Povratak v stare patriarhalne nemške razmere (besedo »patriarhalen« izgovarja sleherni naci s sentimentalnim oboževanjem) ni torej nič drugega kakor reakcionarna težnja malomeščanstva, ki se hoče zaščititi pred gospodarskim razvojem, ki ruši majhna podjetja. Zato je tudi vsa ostala ideologija hitlerizma vprav strahotno reakcionarna in zato se vrši tudi proces fašizacije centruma in nemške cerkve sploh tako naglo. Danes

poje slavo Hitlerju vsa nemška cerkev od poslednjega vaškega kaplana do kardinala Faulhaberja.

Poglejmo sedaj, ali bo Hitler mogel izpolniti gornje obljube. Nikakega dvoma ni za nas, da se v Nemčiji z nastopom Hitlerja v kapitalističnemu sistemu ni prav nič spremenilo. Finančna oligarhija je ostala tudi sedaj še vladajoči razred. Gornje vprašanje je treba tedaj postaviti širše: kaj more nuditi fašizem svojim malomeščanskim množicam v okviru monopolističnega kapitalizma?

Čisto teoretično bi lahko odgovorili takoj: ničesar. Gospodarsko propadanje razredov med buržoazijo in proletariatom, proletariziranje in pauperiziranje sta nujni posledici moderne tehnike, ki teži vse bolj v monopolistični kapitalizem. Toda, ali fašizem lahko pomaga začasno?

Mestno malomeščanstvo (majhni trgovci, obrtniki) vidi vzroke za svoje gospodarsko propadanje v konkurenci velekapitala: veletrgovin, trgovskih hiš, konzumov, v visoki obrestni meri, ki jo mora plačevati in v navijanju davčnega vijaka. Od Hitlerja torej pričakuje rešitve v teh treh vprašanjih. Toda prav v tej iluziji obstoji vsa tragika tega vmesnega malomeščanskega razreda. Hitler je najtrdnejša opora ravno onega monopolističnega kapitalizma, proti kateremu se poizkušajo boriti. Danes jih Hitler drži še z demagogijo pred tem, da bi poizkušali s silo nastopiti proti veleburžoaziji, jutri jim bo taisti Hitler najenergičnejše stopil na prste, če bodo s svojimi zastarelimi nacionalno-socialističnimi gesli preveč trdoglavi. Za danes Hitler še manevrira, kanalizira nezadovoljnost v antisemitizem in nalaga vse na hrbet Hugenbergja, jutri bo napolnil tudi z malomeščani koncentracijska taborišča, kakor jih je že napolnil s proletariatom. Niti ene teh treh obljub ne bo izvršil Hitler. Prve ne enostavno zaradi tega, ker ne more udariti po svojih gospodarjih, ki ga tolerirajo na vladi, druge ne, ker ne mara zmanjšati profitov finančnim kapitalistom in tretje ne, ker je finančni položaj države že itak obupen, oboroževanje in policijski aparat pa zahtevata nove kolosalne izdatke. Edino, kar je naredil in kar je edino tudi mogel narediti, je omejitev obrtniške svobode, kar pa je tudi v interesu monopolistične buržoazije. Poleg tega Hitler samo še lahko poveča izkoriščanje proletariata, uniči socialno zaščito, jemlje brezposelnim podporo i. pod., toda to malomeščanstvu ne bo koristilo. To pa bo Hitler vendarle naredil, — začel je že — pa ne v interesu malomeščanstva, marveč — monopolistične buržoazije.

Kaj nudi lahko Hitler uradnikom, nameščencem in podobnim malomeščanskim poklicom? — Absolutno ničesar. Njihov položaj bi se zboljšal edino takrat, če bi se zboljšal splošni gospodarski položaj, če bi se torej našel izhod iz krize. Tega pa Hitler ne samo da ni našel, marveč je krizo v nemškem gospodarstvu samo še povečal. O tem se bomo prepričali kasneje.

In kako bo pomagal Hitler kmetom? Radi silnega padca kupne

moči proletariata, ki je po polovici brezposeln in nič več ne kupuje poljskih pridelkov v tej meri, kot jih je kupoval prej, dalje zaradi carin, ki jih je nabila vlada na inozemske pridelke, je postala Nemčija država, ki se obskrbuje sama s poljskimi pridelki. Cene na notranjem trgu pa so popolnoma odvisne od povpraševanja na domačem trgu. Dočim so cene nekaterih mlečnih izdelkov močno porastle, se vrši upadanje vseh drugih cen še vedno naprej. Nemški kmet je namreč popolnoma odvisen od nemškega dela v c. Ker ta slabo ali sploh nič ne zasluži, zato so tudi cene nizke in kmetovi dohodki silno omejeni.

Napad na delavske plače je zategadelj obenem napad na kmeta. Tako je usoda kmeta najtesneje spojena z usodo delavca.

In kaj bo napravil Hitler delavcu? Na njega bo zvalil vsa bremena. Ker je gospodarska kriza silno zmanjšala profitno mero industrijski buržoaziji, je seveda vsa njena težnja usmerjena na potencirano izkoriščanje proletariata. Dočim so pričele na eni strani rasti cene nekaterih delavstvu neobhodno potrebnih vsakdanjih stvari, kakor na primer margarina in mlečnih proizvodov, (cene so se dvignile za skoraj polovico), je na drugi strani poizkušala buržoazija že prve dni po nastopu Hitlerja z zmanjšanjem mezd. Ta prvi napad je bil deloma odbit, toda nedvomno je, da bo meščanstvo pričelo zniževati plače na vsej črti, prav tako bo poizkušalo uničiti še zadnji ostanek socialne zaščite, razširjalo bo delovni dan ob istih mezdah in izkoriščalo bolj ko sedaj žensko delo. Okoli dva milijona brezposelnih pa je že sedaj brez podpore. Tako bo šel proces dalje. Za buržoazijo tudi ni drugega izhoda.

Tako smo torej videli, da Hitler teh svojih volilnih množic ne bo mogel zadovoljiti niti začasno. Zato je bistvo današnje Hitlerjeve politike napram tem srednjim malomeščanskim plastem politika zavlačevanja, politika demagogije in politika varanja. Napad malomeščanstva na velekapital je kanaliziral v antisemitizem. Predstavil je žide kot vir vsega zla, da bi zakril pravega krivca v podobi kapitalizma sploh. Zaradi »oderuških cen« so naciji v Münchenu aretirali okoli 200 majhnih trgovcev in jih odvedli v koncentracijski tabor. Tudi to je bil le manever. Masti so bile podražene z visoko trošarino, ki jo je nabila nanje Hitlerjeva vlada. S tem se je konzum seveda silno zmanjšal. Cene so porastle za okroglo 47%; da bi pokrili zmanjšani konzum so majhni trgovci povečali dobiček pri kg. Mesto po 1.50 M, kakor je predpisala vlada, so ga prodajali po 1.60—1.70 M. Toda vlada je morala na nekoga zvaliti krivdo za visoke cene, ki so razburile delovne množice. Tako je odklonila odnosno vsaj poizkušala odkloniti od sebe naval ljudskega besa in ga obrnila k popolnoma nedolžnim branjevcem. Vse, kar je ostalega, ob čemer se vzbuja nezadovoljnost nemškega ljudstva, prevrča Hitler še nazaj na potrpežljiva pleča gospoda Hugenberga, »auf den lieben Sündenbock«, kakor pravijo Nemci. Tako so nacijski kmetje v Thüringiji zahtevali odstop Hugenberga, češ da »nosi krivdo za vso zmešnjavo ministrstvo za prehrano in polje-

delstvo, ki ga ima v rokah državni minister Hugenberg«. Na to obtožbo je Herr Hugenberg prijazno poslal pojasnilo, v katerem pravi, da so žalibog konstatacije thürinškega zborovanja napačne. Zvišanje cen surovega masla od 84 M na 120 M v veletrgovini nikakor ni njegova osebna uredba, marveč vseskozi odgovarja name ram celokupne vlade. Z drugimi besedami, ni samo gospod Hugenberg obložen z vsemi mogočimi grehi, ne, zanje nosi odgovornost tudi sam »Führer«. Führer pa v glavnem molči, kar se takih zadev tiče in obljublja, da bo napravil v štirih letih red in mir. Kmetje pa ne marajo čakati 4 leta in zahtevajo od Hitlerja, naj jim takoj pomaga. Zato ne plačujejo davkov in obresti, kajti Hitler je obljubil, da jih bo rešil teh dveh bremen. Zato so ga volili. Davčni štrajk se vedno bolj širi med kmeti in malomeščanskimi sloji in to vprav Hitlerjevimi. Vsi ti ljudje seveda danes še vendarle upajo v Hitlerja in mečejo krivdo na Hugenberga, na oderuške kramarje in judovski »grabežljivi« kapital. Toda s temi triki bo Hitler naposled vendarle moral prenehati. Tako manevriranje lahko traja samo nekaj časa. Možnosti manevriranja pa so za Hitlerja hudo majhne. Silen neuspeh v antisemitski kampanji je že tako ali tako vplival na ljudske množice kakor hladen tuš. Odslej preostane samo še en proces, proces bežanja malomeščanskih množic od Hitlerja.

To bežanje se danes že kaže. Hitler je moral ustanoviti poseben koncentracijski tabor v Wisede pri Lüneburgu za nezadovoljne člane SA oddelkov. Tu se nahaja sedaj že preko 1100 jetnikov. Hitrejše kakor malomeščanski sloji spoznava sedaj Hitlerjevo varanje oni del proletariata, ki se je dal zavesti po Hitlerju. Revolucionarno razpoloženje proletarskih množic se stopnjuje iz dneva v dan. Kljub prepovedi štrajkov, se je pojavila v tem pol letu cela vrsta mezdnih gibanj, ki so se končala s štrajkom. Četokrat so jih pričeli celo nacional-socialistični delavci sami, ki so Hitlerjeve obljube tako razumeli, kakor jih je on pač z besedami povedal. Temu energičnemu odporu nemškega proletariata je pripisati, da je bil v precejšnji meri odbit napad nemških kapitalistov na delavske plače. Hitler je bil pod pritiskom nezadovoljstva v svojih lastnih vrstah celo prisiljen izdati naredbo, da naj se kolektivne pogodbe podaljšajo do septembra pod starimi pogoji. To dejstvo pa ne pomeni, da se je buržoazija odrekla znižanju mezd in odprave socialne zaščite. To, s čemer se danes iz demagoških obzirov še odlaša, se bo čisto gotovo zgodilo jutri ali pojutrišnjem, ko se bo čutilo nemško meščanstvo nekoliko bolj močno v pogledu državnega aparata.

Razumljivo je, da pod takimi pogoji Hitler ne samo da ni uničil KPD, marveč jo je celo ojačil. Množice socialno-demokratskih delavcev, razočarane nad petnajstletno politiko najmočnejše nemške stranke, ki je imela za končni efekt — fašistično vlado, se obračajo v množicah k skrajni levici. In v isto smer se vrši odtok onega nezadovoljstva iz Hitlerjevih lastnih vrst, ki izhaja iz 100%-nega pogaženja vsega programa in vseh obljub, ki jih je dajal Hitler, ko še ni bil nemški državni kancler. Tako se bliža Nemčija z vsakim dne-

vom novi revoluciji. O tem pričajo spopadi, ki se znova in vedno pogosteje pojavljajo, toda o njih Hitlerjansko časopisje največkrat molči. Le uradni akti javljajo, da se je pri vršenju službe »smrtno ponesrečilo« toliko in toliko SA-ljudi. Koliko se jih je »smrtno ponesrečilo« na drugi strani, o tem akti molče. Tako se državljanska vojna v Nemčiji nadaljuje. Tišina, ki je nastala prve tedne, je samo formirala fronte.

Ali je tu kak izhod za nemški kapitalizem in za Hitlerja? Ali bolje, ali je sposoben Hitler osvoboditi nemško gospodarstvo krize, ki preti, da bo zrušila celotni sistem kapitalističnega gospodarstva?

Videli smo že preje, da fašizem ni ideologija ustvarjanja novega družbenega sistema, marveč le reakcionarna obramba propadajočega kapitalističnega gospodarskega sistema, poslednji napor parazit-skega finančnega kapitala, da se obdrži na oblasti. Zato fašizem na osnovnem — monopolistično-kapitalističnem — značaju nemškega gospodarstva ne more in ni ničesar izpremenil. Njegova edina naloga je, pomagati trustom in kartelom ter veleposestnikom na račun proletariata in malomeščanskih slojev. Vsi njegovi ukrepi kažejo te tendence. Državna subvencija je bila dana izključno veleindustriji in velikim bankam. 2 milijarde Papenove subvencije je izginilo v blagajnah trustov in velebank, 2 in pol milijarde takozvane Vzhodne pomoči so pobrali pruski junkerji. Ogromne milijarde romajo v fabrike vojne industrije. To je vse, kar je mogel napraviti Hitler. Zato pa stoje državne finance čisto na koncu in samo še vprašanje časa je, kdaj in v kakšni meri bo padla Nemčija v novo inflacijo. Nov silovit udarec je prinesel Nemčiji tudi fiasco svetovne gospodarske konference, od katere je pričakoval Hitler rešitve. Tudi ta uk je bil pokopan. Tako preostane Hitlerju edino sredstvo še: teror, neprestano povečavan teror — kolikor časa pač gre. Vso to sliko notranjih potreb nemškega finančnega kapitala kaže tudi Hitlerjeva zunanja politika. Iste tendence, kakor pred vojno. Državne subvencije veliki industriji morejo trajati dalje časa samo takrat, kadar ima ta industrija odjem. Zato je Hitlerjeva politika navzven vseskozi imperialistična. Težnja za vrnitev starih kolonij in pridobitev novih (Ukrajina, Alzacija in Lorena, poljski koridor i. t. d.) je temeljna linija Hitlerjeve politike. S tem je pripeljal Hitler Nemčijo tja, kjer je bila pred vojno, izoliral jo je od vseh strani. Prijateljstvo z Italijo je plačal z — Južno Tirolsko. Razumljivo je, da taka zunanja politika nemškemu gospodarstvu močno škoduje, čeprav je ona sama izraz tega gospodarstva. Toda bistvo vse nemške zunanje politike in vseh gospodarskih subvencij je mrzlično pripravljanje nove vojne. Drugega izhoda za nemški finančni kapital tudi ni. V položaju nemškega monopolističnega kapitalizma tiči namreč zelo važno protislovje: dočim predstavlja nemška industrija v koncentraciji produkcije in monopolizaciji posameznih vej eno izmed prvih mest na svetu, ji vendarle manjkajo kolonije in inozemski trgi, ki bi jih monopolistično obvladovala. Ogromni izdatki za vojno industrijo pa so

nadalje strahovito omajali stabilnost marke, tako da je padla zlata podlaga marke izpod 100%. Posledica tega obupnega gospodarskega stanja so močni konflikti med posameznimi gospodarskimi panogami, saj je že Marx rekel, da boji med buržoazijo ne nastajajo zaradi razdelitve profita, marveč zastran delitve izgube. Temeljno protislovje se nahaja med agrarnim in veleindustrijskim kapitalom, dalje med težko industrijo in takozvano predelavajočo industrijo, med eksportom in agrarci i. t. d. Ta protislovja katastrofo še povečujejo. Domala dve tretjini nemške industrije je danes de facto bankrot. Ogromna večina pa jih dela z izgubo. Kam gre torej Nemčija? — V inflacijo, v novo vojno, v gospodarsko in socialno katastrofo! Popolnoma razumljivo je, da se bodo skušala močno zadolžena podjetja osvoboditi iz težkega položaja s pomočjo inflacije. V industrijskih krogih se izraža ta težnja vedno glasneje in celo sam Schacht je eden izmed privržencev inflacije. Za malomeščanske sloje pa pomeni inflacija ekspropriacijo do kraja, hitrejše propadanje, onesposobljenje za gospodarsko konkurenco. Za proletariat — padec realne mezde, poslabšanje njegovega današnjega gospodarskega položaja. Beda in trpljenje delavca in malomeščana s kmetom vred se bo torej silovito povečala — toda iz krize kapitalistični sistem v Nemčiji vendarle ne bo prišel.

Tem bolj vročično pa pripravlja fašizem vojno. Zvišanje carin na uvoz maščob (masti, masla, margarina) ima namen osamosvojiti Nemčijo za slučaj vojne v produkciji teh najvažnejših hranil. Med vojne priprave spada tudi odprava davkov na novo izgrajene avtomobile, dalje splošna delovna dolžnost v militaristično opremljenih delovnih edinicah i. t. d.

Od tu dalje boj proti Hitlerju ni nič več samo stvar nemškega proletariata, marveč postaja nevaren internacionalnemu proletariatu. Hitlerjeva zunanja politika je zaostрила imperialistična nasprotstva v toliki meri, da so se pričele države druga za drugo mrzlično pripravljati na eventualna vojna presenečenja. Zato se v boju proti Hitlerju in fašizmu ne zedinja samo nemški proletariat, marveč vse delovno ljudstvo sveta.

Erich Kästner:

VODITELJSKI PROBLEM

z genetične plati.

Ko bog si prvo je soboto svet ogledal in videl, da mu je uspel, si zadovoljen je pomel rokó. Nekakšen čut prevzetnosti ga je prevzel.

Ponosno gledal je na svojo zemljo ter videl Standard Oil, orožje in bacile. »Voditelje ustvariti si nam pozabil!« pritožbe z Nemškega v nebo so vpile.

Boga je to zadelo. Lahko si mislite. »Moj dragi nemški narod,« pisal je nazaj, »ostali boste pač brez njih. Stvaritev je končana. Bog vam srečo daj!«

In smo ostali res docela brez, z vsem spoštovanjem prepuščeni zgodovini. Brez tega pojasnila vse je neumljivo, kar se poslej je dogodilo v naši domovini. (Prevedel Mile Klopčič.)

Anatole Francé:

ŽELEZNA PETA

Znani francoski pisatelj Anatole France (1844—1924), ki se je zadnja leta pred smrtjo priključil borbi proletariata in stresel se sebe »prah umirajočega meščanskega sveta«, kakor je zapisal Lunačarski, je že pred leti napisal ta članek o Jacka Londona »Železni peti«. London je s tem romanom napisal to, kar se danes dogaja. S proroškimi očmi je napovedal železno peto fašizma, s katerim se skuša kapitalizem obraniti svojega propada. Roman je pred nekaj leti izdala Zadružna založba v Ljubljani (v prevodu I. Vuka in z daljšim predgovorom B. Krefta), pravkar pa je izšel v lepi izdaji v hrvaščini (»Epoha«, nakladna knjižara, Zagreb, Trg kralja Petra 11). Ta roman bi moral danes brati vsakdo, ki se zanima za socialno književnost in fašizem. Ko je A. France pisal ta članek, se mu niti sanjalo ni, kako hitro se bo vse to, kar pripoveduje J. London v svojem romanu, zgodilo. Londonov roman so smatrali ob izidu kot utopistično, fantastično delo, ki obravnava dogodke in stvari, ki se ne bodo nikoli zgodile. Danes je roman postal resničen, ker je »železna peta plutokracije« v fašizmu postala kruto dejstvo, ki stavi proletariatu, kakor vsem tistim, ki se bore za boljšo in lepšo bodočnost človeštva, nove, težke naloge. — Op. ur.

»Železna peta« je tisti silni izraz, s katerim je Jack London označil plutokracijo. Knjiga s tem naslovom je izšla l. 1907. Pisatelj slika v njej boj, ki se bo vnel nekoč — če bodo besne Parke to dovolile — med plutokracijo in množico. Ah, Jack London je bil redki genij, ki je videl, kar je veliki množici skrito, in njegovo redko bitje mu je omogočalo, da je slutil bodočnost. Videl je ves sklop dogodkov, kakor se prav zdaj razvijajo pred našimi očmi. Grozna drama, h kateri nas vabi v »Železni peti«, se v resnici še ni dogodila* in ne vemo, kdaj se bo izpolnilo strahotno prerokovanje tega ameriškega marksista.

Mož, ki v tej knjigi spozna resnico, se imenuje Ernst Everhard. Kakor pisatelj, tako je pripadal tudi ta delavskemu razredu in je živel od dela svojih rok — kajti vedeti moramo, da je bil Jack London, ki je za svojega kratkega življenja napisal petdeset pozornost vzbujajočih, življenja in spoznanja prekipeljavajočih zvezkov, sin poljedelca in je pričel svojo sijajno življensko pot na mali farmi.

Ernst Everhard je poln poguma in znanja, poln sile in dobrote, vse poteze v značaju, ki so krasile tudi pesnika, ki ga je bil ustvaril. Da bi bila podobnost med njima dvema popolna, dá pisatelj svojemu stvoru ženo z globoko dušo in močnim razumom, ki jo njen mož izpreobrne k svojim nazorom. Obe revoluciji, ki sta predmet tej knjigi, sta tako krvavi, v vrstah onih, ki so ju povzročili, je toliko izdaje in njihove usmrtitve so tako grozne, da se vprašujemo, ali bi bili sploh kdaj možni v Evropi, v Ameriki. Jaz sam bi tega ne verjel, če bi mi ne bili pred očmi oni junijski

* A. France je pisal to pred l. 1924, ko še naval fašizma (razen v Italiji) sploh ni bil tako mogočen. — Op. ur.

dnevi leta 1871, ko so zatrli komuno, in me ne spominjali na to, da je proti revežem vse dovoljeno. Pokazalo se je, da je proletariat vsake dežele, pa naj bo v Ameriki ali v Evropi, izkušnja za Železno peto.

V Franciji kakor v Italiji in Španiji je socializem trenutno pre slab, da bi se naj bal kakega udarca Železne pete, kajti skrajna slabost je edina zaščita slabiču. Nobena Železna peta se ne bo potrudila, da bi pohodila ta prah družbe. In kaj je vzrok tej slabosti? Res, v Franciji bi bil potreben kaj majhen trud, da bi uničili po številu tako neznatni proletariat. In vojna, ki je tako grozno divjala proti nižjim in srednjim stanovom, jih je izropala, ne da bi iztisnila iz njih en sam krik, kajti nemi so! Vojna ni bila prehuda za delavca, ki je živel svoje življenje v velikih industrijah, kjer je izdeloval granate, toda po končani vojni se njegova mezda, ki je bila že tako mršava, ni mogla znižati dovolj nizko: za to so skrbeli gospodarji trenutka! In te mezde prav za prav niso bile drugega nič nego papir, ki so si ga preskrbeli bogati industrijski knezi v tesni zvezi z višjimi silami brez težave. In tako je delavec živel, kakor je pač mogel. Slišal je pripovedovati toliko laži, da se ničemur ni čudil. Prav v tem času je bilo, da so se hoteli socialisti upreti, toda le, da bi se spet sami od sebe zrušili v prah. Bil je to za socializem velik poraz, poraz, ki so ga sprejeli brez mrtvih in ranjenih! Kako je bilo mogoče, da so vse bojne sile velikega razreda spale? Razlogi, ki sem jih navedel, ne zadostujejo, da bi pojasnili vzrok. Tudi to gre na račun vojn.

Nekoč pa bo spet vzplamtel boj med delom in kapitalom. Takrat bomo doživeli dneve kakor se gode v romanu v San Franciscu in Čikagu, katerih nepopisno strahotnost je Jack London že vnaprej videl. Ni razloga za domnevo, da bo Železna peta v tej uri — pa naj pride ta preje ali pozneje — zdrobila socializem ali ga vtopila v krvi.

Leta 1907 so razkričali Jacka Londona za grozovitega pesimista. Celo pravi socialisti so ga grajali, češ da je povzročil strah v vrstah stranke. Niso imeli prav; kdor ima dragoceni in redki dar, da vidi v bodočnost je dolžan, da razkrije nevarnosti, ki jih vidi prihajati. Spominjam se, da sem večkrat slišal govoriti velikega Jauresa:

Moči razreda, proti kateremu se moramo boriti, nismo zadosti spoznali. Močan je in smatrajo ga za krepostnega; njegovi duhovniki so opustili cerkveno etiko, da bi molili stroj, in če mu bo pretila nevarnost, bo družba sklenjena pohitela v njegovo obrambo.

Imel je prav tako prav kakor Jack London, ko je postavil pred nas svoje preroško zrcalo, ki zrcali naše napake in naše podelosti. —

Ne igraymo se z bodočnostjo, saj je naša. Plutokracija bo preminula. Prav v njeni moči že lahko vidimo znake njenega razpa-

danja. Preminula bo, ker je vsako gospostvo kast zapisano smrti. Preminula bo, ker je krivična. Ko je bo sama ošabnost in bo na vrhuncu svoje moči, bo preminula, kakor sta preminula suženjstvo in tlačanstvo. Pazljiv opazovalec lahko prav sedaj opazi, da je dogospodarila. Ta vojna, ki so jo povzročili trgovski interesi vseh dežel na svetu, ta vojna, ki je bila njena vojna, v kateri je bilo njeno upanje v novih bogataših, je povzročila tako obsežne in globoke ruševine, da se je zatresla internacionalna oligarhija sama in se je približal dan, ko se bo zdrobila na uničeno Evropo.

Ta oligarhija ne bo preminula nenadoma in brez boja. Borila se bo. Njen poslednji boj bo morda dolgo trajal in bo spremenljive sreče. O, vi dediči proletariata! O, vi rodovi bodočnosti, vi otroci dni, ki bodo prišli! Borili se boste, in če se bo zaradi neuspehov rodil v vaših srcih dvom o uspehu vaše stvari, se boste spet ohrabрили in boste dejali s plemenitim Everhardom:

»Za sedaj smo izgubili. Toda ne za vedno! Mnogo smo se naučili. Jutri bo vstala naša stvar znova, močnejša v znanju in strogem redu.«

K. S. Stanislavskij:

„NA DNU“

(Iz knjige spominov »Moje življenje v umetnosti«.)

Stanislavskij, ustanovitelj in režiser »Hudožestvenega teatra« v Moskvi, ki je dobil lani ime »Teater M. Gorkega«, popisuje v tem odlomku, kako so se pripravljali na uprizoritev tudi pri nas dobro znane drame Gorkega »Na dnu«. Prinašamo ta članek, ker ni zanimiv samo po svoji zgodbi, temveč nam pokaže tudi način dela pri hudožestvenikih.

Bilo je tistikrat, ko smo napravili prvo turnejo po Krimu. Nekega večera sva sedela na terasi, poslušala pljusak valov in Gorkij mi je pričel praviti o temni vsebini te svoje drame, ki je bila takrat še samo v njegovi glavi. V prvi redakciji je imel glavno vlogo lakaj iz boljše hiše, ki nič na svetu ni bolj čuval, kakor ovratnik svoje naškrobane srajce, edino, kar ga je vezalo na prejšnje življenje. V nočnem azilu je bilo tesno, njegovi stanovalci so kleli, da je bilo groza, ozračje je bilo zastrupljeno s sovraštvom. Drugi akt se je končal z nenadno racijo policije. Ob tej vesti se je vse mravljišče namah razgibalo, vsi so hiteli in spravljali, kar so čez dan nakradli; v tretjem aktu pa je nastopila pomlad, priroda je oživila, prenočevalci so zlezli iz smrdljivega vzdušja na sveži zrak, prišli so za delo na poljih, peli pesmi in pod solncem, na svežem zraku, pozabljali na medsebojno mržnjo.

Zdaj pa nam je bilo treba postaviti in igrati dramo v novi, precej globlji redakciji, pod imenom »Na dnu življenja«, ki ga je Gorkij kasneje po nasvetu Vladimirja Ivanoviča* za eno besedo skrajšal v »Na dnu«. Spet smo stali pred težko nalogo; nov ton, nov način igranja, nova bit, nov svojevrsten romantizem, patos, ki je na eni strani mejil na teatralnost, na drugi pa na pridigo.

»Ni mi všeč, če Gorkij ko kak pop leze na prižnico in prične pridigati svojim ovčicam s tistim cerkvenim zategovanjem,« je nekoč Anton Pavlovič** dejal o Gorkem. »Aleksej Maksimovič mora rušiti tisto, kar je treba razrušiti in v tem je njegova sila in njegovo poslanstvo.«

Gorkega je treba podajati tako, da fraza zveni in živi. Njegovi poučljivi in pridigarski monologi, kakor tisti o »Človeku«, morajo biti podani enostavno, z naravnim notranjim vzgonom, brez lažne teatralnosti in nadutosti. Sicer se ti lahko pripeti, da izpremeniš resno igro v navadno melodramo. Treba je bilo osvojiti posebni slog bosjaka, ki ga nikakor ni moči mešati z običajnim in navadnim teatralnim tonom ali pa z vulgarno igralsko deklamacijo. Bosjak ima širino, svobodo, prav svojevrstno blagorodje. Kje naj vse to dobimo? Treba je pronikniti v tajne duševne predale Gorkega samega, kakor smo to nekoč storili s Čehovom, da smo našli ključ k avtorjevi duši. Tedaj postanejo efektne besede bosjaških aforizmov in zgovornih pridigarskih fraz polne duhovnega bistva pesnika samega, ki namah prevzame tudi igralca.

Kakor zmerom, sva se z Vl. Iv. Nemirovičem-Dančenkom vsak s svoje strani približala delu. Vladimir Ivanovič je mojstersko odkril vsebino igre. On kot pisatelj pozna literarne poti, ki vodijo k ustvarjanju. Jaz pa sem izpočetka po svoji navadi brez moči kolebal in skakal od biti k čuvstvu, od čuvstva k podobi, od podobe k inscenaciji ali pa sem silil v Gorkega, iščoč pri njem stvariteljskega materiala. On mi je pripovedoval, kako in o kom je pisal dramo, pravil mi je o svojem potepuškem življenju, o svojih srečanjih, o predpodobah nastopajočih oseb in posebej o moji vlogi Satina. Izkazalo se je, da je bosjak, ki mu je bil služil kot model za to vlogo, propadel zaradi požrtvovalne ljubezni do rodne sestre. Ona je bila omožena s poštnim uradnikom. Slednji je poneveril službeni denar. Grozila mu je Sibirija. Satin je nekod iztaknil denar in s tem rešil sestrinega moža, ta pa ga je zahrbtno izdal, ko se je prepričal, da Satin nima čistih rok. Satin je za to kleveto izvedel, v besnosti udaril izdajalca s steklenico po glavi, ga ubil in bil zato obsojen v pregnanstvo. Sestra je umrla. Potem se je kaznjenc vrnil iz pregnanstva in se bavil s tem, da je golih prs hodil po Nižnjem-Novgorodu in z iztegnjeno roko po francosko prosil vbogaime mestne dame, ki so ga zaradi njegove pestre in romantične vnanjosti kajpak rade uslišale.

* V. I. Nemirovič-Dančenko, sodelavec Stanislavskega.

** Pisatelj A. P. Čehov.

Gorkega pripovedovanje nas je užgalo in videti smo hoteli, kako v resnici živijo tisti, ki so bili nekdanj ljudje. V ta namen smo pripravili ekspedicijo, katere so se udeležili mnogi igralci, ki so imeli v drami kako vlogo. V. I. Nemirovič-Dančenko, umetnik Simov, jaz in drugi. Pod vodstvom pisatelja Giljarovskega, ki se je tudi bavil s proučevanjem bosjaškega življenja, smo obiskali nočni azil na Hitrovem trgu. Bosjakova religija je svoboda; njegova sfera — opasnosti, vlomi, pustolovščine, uboji, tatvine. Vse to ustvarja okoli njih ozračje romantike in svojevrstne divje lepote, ki smo jo tistikrat iskali.

Tisto noč, o kateri smo se namenili pisati, je bil Hitrov trg po veliki tatvini kakor v obsednem stanju. Zato so tuje sila težko dobili propustnico v nekatere nočne azile. Na raznih krajih so stale patrolje oboroženih ljudi. Treba je bilo iti mimo njih. Več ko enkrat so zahtevale od nas propustnice. Na enem kraju smo se morali skoraj plaziti, da nas »za božjo voljo ne bi kdo slišal!« Ko smo minili vse pregrade, nam je postalo lažje. Čisto prosto smo lahko ogledovali dolge vrste prič, na katerih je ležala množica trudnih ljudi — moških in žensk, podobnih trupom. Prav v sredi azila je bila tamošnja univerza z njihovo inteligenco. To je bil mozeg Hitrovega trga, sestojč iz pismenih ljudi, ki so se povečini pečali s prepisovanjem igralskih vlog. Zbrani so bili v majhni izbi in videti je bilo, da so ljubeznivi, prijazni in gostoljubni ljudje. Posebno eden od njih nas je očaral s svojo lepoto, izobraženostjo, z lepim, da, celo svetskim vedenjem. Imel je gladke roke in mehak profil. Govoril je skoraj vse jezike, zakaj bil je nekoč v konjeniški gardi. Zapravil je vse svoje premoženje, se znašel na dnu, odkoder se mu je posrečilo za kratek čas spet dvigniti se med ljudi. Potem se je oženil, dobil dobro službo, nosil je uniformo, ki mu je zelo pristojala.

»Kaj, če bi šel v tej uniformi malo po Hitrovem trgu!« se mu je nekoč mahoma zabliskalo v glavi.

Toda kmalu je pozabil na to neumno idejo... Ona pa se je iznova vrnila... še... in še... In ko ga je službena pot nekoč privedla v Moskvo, je res šel po Hitrovem trgu, očaral vse in za zmerom ostal tam, ne da bi imel le iskrico upanja na rešitev iz tega pekla.

Vsi ti ljubeznivi prenočevalci so nas sprejeli kakor stare znance, zakaj poznali so nas iz gledališča in po vlogah, ki so jih za nas prepisovali. Na mizo smo postavili zakusko, t. j. vodko s klobaso, in pir se je pričel. Ko smo jim povedali, čemu smo prišli, da iščemo primere iz življenja nekdanjih ljudi za dramo Gorkega, so postali ginjeni do solz.

»Kakšna čast!« je vzkliknil eden izmed njih.

»Kaj pa je na nas tako zanimivega, da bi spadalo na oder?« se je naivno čudil drugi.

Razgovor se je vrtel okoli teme, kako bodo prestali piti, kako bodo iznova postali ljudje in šli odtod itd., itd.

Posebno eden izmed prenočevalcev se je jasno spominjal preteklosti. Iz prejšnjega življenja ali pa v spomin nanj je hranil slabo karikaturu, izrezano iz nekega ilustriranega časopisa: predstavljala je starega očeta v teatralni pozi, ki je kazal sinu menico. Zraven je stala mati in plakala, sin pa je v zadregi pobesil oči od sramu in gorja. Po vsej priliki je šlo za tragedijo o ponarejeni menici. Umetnik Simov se ni o karikaturi nič kaj pohvalno izrazil. Bože! Kaj se je tedaj zgodilo! Kakor da so se odmašile te žive steklenice, polne alkohola, ki jim je zdajci šinil v glavo . . . Vsi rdeči so postali, niso se mogli več premagovati in brzdati svojih zverskih instinktov. Pričeli so kleti, ta je zgrabil stolicu, drugi steklenico in so planili na Simova . . . Samo eno sekundo, pa ne bi bil odnesel zdrave kože. Tedaj pa je Giljarovskij z gromovitim glasom izustil petnadstropno kletvico; zaradi njene komplicirane konstrukcije nismo obstali le mi, marveč tudi prenočevalci. Ostolbeneli so od nepričakovanosti, navdušenja in estetičnega užitka. Razpoloženje se je namah izpremenilo. Razlegel se je besen smeh, aplavzi, ovacije, častitke in zahvale za genialno kletvico, kar vse nas je rešilo smrti ali pa vsaj pohabljenja.

Ekskurzija na Hitrov trg je zbudila v meni tolikšno fantazijo in ustvarjajoče čustvo, kakor je ne bi moglo nobeno predavanje ali analiza. Pred seboj sem imel naravo, živ material za oblikovanje ljudi in podob. Vse je imelo realno osnovo, vse se je znašlo na svojem mestu. Ko sem delal črteže in mizanscene, kadar sem kazal igralcem ta ali oni prizor, zmerom sem imel pred očmi žive spomine, nič si nisem izmislil, nič kombiniral. Glavni rezultat ekskurzije pa je bil ta, da sem spoznal notranji zmisel drame.

»Svoboda — za vsako ceno!« to je njeno duhovno bistvo. Tista svoboda, zavoljo katere padajo ljudje na dno življenja, ne vedoč, da vprav tam postanejo sužnji.

Po opisani znameniti ekskurziji na dno življenja mi maket in drugi načrti niso delali nobene težave več: zdelo se mi je, kakor da sem v azilu doma. Toda kot igralec sem zadel še na eno težavo: v oderski interpretaciji bi moral podati splošno razpoloženje tedanjega momenta in politično tendenco dramatika, izraženo v pridigi in monologih Satina. Če prištejem k temu še bosjaški romantizem, ki me je tiral v navadno teatralnost, bodo vsakemu jasne težave in opasne čeri, ob katere sem kot igralec butal. Zato v vlogi Satina nikakor nisem mogel doseči tistega, kar sem podzavestno dosegel v vlogi Štokmana. V Satinu sem igral tendenco samo in mislil na splošno politični pomen drame, toda kakor nalašč — ni šlo. Narobe pa v vlogi Štokmana nisem prav nič mislil na politiko in tendenco, ko sem ju v resnici povsem intuitivno ustvaril.

Iznova me je praksa privedla do zaključka, da se mora igralec pri dramah splošno političnega značaja vživeti v misli in čustva svoje vloge in le tedaj bo tendenca sama od sebe stopila na dan. Nasprotno pa ravna pot, usmerjena k tendenci sami, vodi k navadni teatralnosti.

Nemalo truda me je stalo, da sem s to vlogo vsaj malce ostavil napačno pot, na katero sta me izpočetka privedla skrb za tendenco in romantizem, ki ju ni moči igrati, ki se morata sama od sebe ustvariti in to kot rezultat in zaključek pravilne duševne logike.

Uprizoritev je imela veličasten uspeh. Klicanja na oder ni hotelo biti konca, klicali so vse od kraja, režiserje, igralce, posebno prelepega Luko — Moskvina, ponosnega barona — Kačalova, Nastjo — Knipperjevo, Lužskega, Višnjevskega, Burdžalova in končno Gorkega samega. Smešno ga je bilo videti, kako se je prvičkrat pojavil na deskah, niti cigarete, ki jo je imel ravno v ustih, ni vrgel proč, v zadregi se je smehljaj in prav nič se ni spomnil, da je treba vzeti cigareto iz ust in se klanjati gledalcem.

»Veste kaj, prijatelji, uspeh, tako mi vere, častna beseda!« Videti je bilo, kakor da Gorkij govori sam sebi. »Ploskajo! Bravo! Kričijo! No lepa reč!«

Gorkij je postal junak dneva. Po ulicah, v teatru so hodili za njim; povsod so se zbirale radovedne gruče častilcev in posebno častiik; izpočetka se je malce ženiral svoje popularnosti, stopal je prednje, vihajoče ruse ostržene brke, sem ter tja popravljal svoje dolge, gladke lase z možatimi prsti silne roke ali pa mahal z glavo, da je odstranil šop las, ki mu je bil padal na čelo... Pri tem je Aleksej Maksimovič drgetal, širil nosnice in se zvijal od nevšečne zadrege.

»Prijatelji!« je dostikrat dejal svojim častilcem in se pri tem nedolžno smehljaj. »Veste... kar malce nevšečno je tole... prav res... Častna beseda!... Kaj bi me tako gledali?! Saj nisem pevka ali pa balerina... To ti je storija... Nu da, pri moji veri, častna beseda...«

Toda njegova smešna zmedenost in svojevrstni način govorjenja sta povzročila, da se je število njegovih častilcev zmerom bolj večalo. Čar Gorkega je bil silen. V njem je bila čisto posebna lepota in plastika, svoboda in neprisiljenost. Nikoli ne bom pozabil na njegovo prelepo pozo, v kateri je stal na molu v Jalti, kamor me je bil spremil in potem čakal, dokler ni parnik odšel. Malomažno se je naslanjal na skladovnice blaga, držal za roko svojega sinčka Maksimko, zamišljeno zrl v daljo, da je bilo videti, kakor da se bo zdaj pa zdaj dvignil in poletel nekam daleč za svojimi sanjami.

Popravi! V zadnji (8.) številki sta se zgodili dve neljubi tiskovni pomoti. Zato prosimo, da jih popravite. In sicer v članku »Smernice modernega kmetijstva« na str. 289 četrti odstavek peta vrsta mora biti »... in Sovjetske unije« ne pa »severne Unije«. Prav tako se glasi naprej pravilno: »V Sovjetski uniji pred šestimi leti« in dalje pravilno »produkcija traktorjev v Sovjetski uniji« in ne v severni uniji. v Drenikovem članku: Cene zemljiških proizvodov in zemljiška renta mora imeti 3. poglavje na str. 306. naslov: 3. Zemljiška cena in ne renta.

Piere Level:

Dvajset milijonov brezposelnih, toda . . . ŽITO ZAŽIGAJO

I. Slika: V klubu.

— Ste morda brali, dragi gospod, v današnjih časopisih sledeče poročilo:
»V Manitobi so zažgali osem milijonov vreč pšenice, ki je ležala v skladiščih že leto dni. To naj bi preprečilo naraščujoče padanje cen?«

To je moral biti lep požar! Osem milijonov vreč! Približno isti prizor kot je bil takrat, ko je Neron zažgal Rim... Veličastno, moj dragi; to je dokaz, da smo lahko Amerikanci, praktični in pesniški obenem... osem milijonov vreč... bogovska slika...

— Mogoče, ali jaz mislim, da bi lahko napravili sijajno borzno špekulacijo, če bi to pravočasno zvedeli... Saj so nekatere cene kar poskočile...

— To je gotovo, da ni bilo to vsem v škodo...

II. Slika: Na borzi.

— Kaj menite, osem milijonov vreč, to ni malenkost, to je korajža!

— To se pravi, moj dragi, sanirati trgovino. To je potrebno čiščenje... In takoj so se pokazale ugodne posledice — cene se dvigajo.

— Škoda, da ne moremo zažgati vsega blaga, ki ostaja v skladiščih!

III. Slika: Na poljih.

— Si bral v časopisih poročilo o osmih milijonov vreč žita?

— Bral sem.

— Kaj praviš k temu?

— Preden kaj rečem, bi rad vedel, če je to res. Mislim, da je to zopet kaka ameriška časopisna raca...

— To je verjetno, saj tako poročajo vsi časopisi.

— Če je to res, je še bolje. Saj je že skrajni čas, da se kaj ukrene... saj ni nobenega izhoda... Zdi se mi, da pridelujejo v Ameriki žita, kolikor hočejo s svojimi izrednimi stroji... Mi pa imamo samo svoje roke. Celo leto smo delali zastoj. Najbolje bi bilo, da požgejo v Ameriki še stroje...

IV. Slika: V deželi črncev, na dvorišču.

— Toda gospa Charles je to brala v časopisih, vam pravim.

— In čeprav je to res, da je to brala. Vi mislite, da je dobro, če to pravite naprej? Ni dovolj drugih reči, ki begajo ubogi svet! Osem milijonov vreč... s tem bi lahko naša dežela živela mesece in leta, čeprav bi dajali otrokom tudi belega kruha za malico... Osem milijonov vreč... pri tej strašni bedi po vsem svetu... To vendar ni mogoče in bi morali prepovedati časopisom prinašati taka poročila...

— Gospa Charles...

— Gospa gori ali doli, jaz pravim, da ona nima prav, da to pravi drugim; seveda ona nima otrok, ki stradajo. To ni prav, da tako demoralizira uboge ljudi, ker je kruh božji dar in se ga ne sme zametati...

V. Slika: Brezposelni.

— Osem milijonov vreč... osem milijonov vreč žita so zažgali, je to mogoče? To je lopovstvo!

— Oni pač hočejo, da mi poginemo... Osem milijonov...

— To je preveč, to je strašno...!

VI. Slika: Na krovu križarke.

— Dragi tovariš, to presega že vse meje, ti ne zaslužijo usmiljenja. Tembolje! Osem milijonov vreč...

— Imaš prav! Božje previdnosti ni več, treba je spremeniti nekaj več kot barvo zastave in poštnih znamk, treba je torpedirati celo barko in lopove, ki so na njej...

— Brez usmiljenja, brez kesanja: torpedo pod barko!

— Bum!

VII. Slika: Pri pogrebu.

— 100 lir za ubogo lesono krsto, to je tatvina...

— Gotovo in še tako majhna je ta krsta, pa vendar sto lir...

— Najbolj strašno je pa to, da je hotel mizar denar takoj, t. j. naprej in denarja ni bilo. Pa so sostanovanci zbrali vsak po par dinarjev in svota se je našla, seveda to se bo poznalo teden dni pri vsaki mizi... vse je drago, zelo drago...

— Najbrže je reva zelo lahka, nosači imajo lahko breme?

— Kaj bo težka, saj je umrla takorekoč od lakote...

— Sama kost in koža je bila, pomanjkanje in skrbi.

— Vitka linija...

— Bridka, bridka za nas reveže...

VIII. Slika: V Afriki.

Sonce je požgalo travo in popilo vlago. Med porumenelim trsjem mala mlaka, prav za prav redko blato, kjer ni več kaplje vode, vse je suho in požgano naokoli. Beduini so zapustili ta kraj in šli proti severu. Selo je prazno, le tuintam razširja smrad ostala mrhovina.

Vendar ni vse mrtvo: kupček cunj se giblje sredi vasi: počasi prihaja po vasi stara ženica in gre proti bivši mlaki. Vzame v roko pest blata, ga nese k ustom in ga sesa. Zeja jo muči.

Nato grebe s prsti po kameljem in oslovskem blatu in z veseljem deva v usta napol prebavljena zrna ječmena, ki ga niso ptice še našle v govnu, s tem si teži glad in vara želodec.

V Ameriki so zažgali osem milijonov vreč žita, ki je ležalo že leto dni v skladiščih...

Louis Adamič:

VOBLIJI

Odlomek iz zgodovine ameriškega delavskega gibanja.

Prinašamo nov odlomek iz Adamičeve knjige »Dinamit«, ki je med tem časom izšla tudi v hrvaščini. Voblji, tako imenovani člani organizacije »Industrijskih delavcev sveta« (IWW) so nekakšen anarho-sindikalistični pokret, ki je v Ameriki precej razširjen. Prinašamo ta odlomek, ker nam nazorno prikaže, kako težka je borba delavskega razreda in kako neumorno je treba vztrajati, če tudi se ameriška oblast poslužuje vseh sredstev za zatiranje in uničevanje delavskega pokreta.

Op. ured.

I.

Že leta 1903. je bil v Zapadni rudarski zvezi govor o tem, naj bi se pričelo gibanje, ki bi mu bil smoter, združiti ves delavski razred v Združenih državah, prav za prav delavski razred vsega

sveta, v eno samo splošno revolucionarno organizacijo — »Veliko zvezo« — ki bi združevala delavce ne po strokah, temveč vse industrijske delavce sploh. Bila je to za Zapad značilna misel — ogromna, samó nebo ji je bilo lahko meja.

Za sestanek Z(apadne) r(udarske) z(veze) v letu 1904 so dobili voditelji naročilo, »naj zaženejo kroglo, da se bo zakotalila«. Zato so se sestali voditelji 2. januarja 1905 na tedanji seji v Čikagu, v neki majhni dvorani, ki so jo dvajset let prej često uporabljali anarhisti. Bill Haywood, vodilna glava novega gibanja, je bil izbran za predsednika; ker ni bilo pri roki predsedniškega kladiva, je pobral poleno, ki je ležalo na odru, potrkal na mizo, naj bo mir, in zakričal z močnim glasom:

»Tovariši delavci! ... Namen in smoter te organizacije je, da bi pripomogla delavskemu razredu, prisvojiti si gospodarsko moč in sredstva za življenje, priboriti delavskemu razredu nadzor nad proizvodnjo in porazdelitvijo proizvodov ne glede na kapitalistične gospodarje.«

32 odposlancev je zastopalo na zborovanju okoli 100.000 organiziranih delavcev; med njimi so bili tudi taki zastopniki, ki so predstavljali proletariat na sploh, kakor n. pr. Eugene Debs, Daniel de Leon, Mather Jones in Lucy Parsons, vdova nekega usmrčenega čikaškega anarhista.

Zbor je sprejel manifest, ki je zarisal načrt nove organizacije, podobne starim »Vitezom dela«, če odštejemo ves hokus pokus in nedoločeni zanos, tako značilen za to društvo, in dodamo obilo »lačnih želodcev« in prevratne gorečnosti. Prvi sestanek I. W. W. (Industrial Workers of the World = Industrijski delavci sveta) so določili za prihodnji junij, in sicer naj bi se tudi vršil v Čikagu.

Junija se je zbralo v Čikagu 186 odposlancev, ki so predstavljali 34 delavskih organizacij, velikih in malih; en masse so poromali na grobove anarhistov s Haymarketa; sprejeli so pravila, v katerih izjavljajo v uvodu, da delavci in delodajalci »nimajo nič skupnega« ... da »toliko časa ne more biti miru, dokler bosta glad in pomanjkanje vladala med milijoni delovnega ljudstva in bodo vse dobrine tega sveta uživali samo tisti posamezniki, ki sestavljajo kapitalistični razred«. Predlagali so enostavno, naj bi se I. W. W. razširili po vseh industrijah. Vsi delavci postanejo lahko člani ne glede na »raso, vero, barvo, spol ali pa to, pod kakimi pogoji je delavec prej služil«. Pristopnina naj bi ne bila visoka, kakor je to bilo pri A(meriški) d(delavski) z(vezi). Zares so imeli I. W. W. namen, da bi kdaj izpodrinili A. D. Z. in ob priliki »zdrobili vse tiste, ki so delavstvo ogoljufali in izdali, od Gompersa do Mitchella«.

Več govornikov je na tem sestanku omenjalo pravkaršnje revolucionarne dogodke v Rusiji in so o njih dejali — naj navedem enega med njimi — »da daje ta prevrat novega zamaha delav-

skemu gibanju po vsem svetu«. Lucy Parsons je govorila o »strahu, ki je stresal ruske kapitaliste, ko je zaplapolala rdeča zastava v Odesi«. Sprejeli so sklep, ki je bodril »naše ruske delavske tovariše v njihovi borbi«.

Odposlanci so silili Haywooda, da bi postal predsednik nove organizacije, ker pa je bil pravkar ponovno izbran za tajnika — blagajnika pri Z. R. Z., je odklonil. Nato so izbrali za predsednika socialista oportunističnega Charlesa O. Shermana.

Toda komaj je bil Haywood opravljen ta prvi sestanek, so se že pričeli ostri boji med različnimi elementi v novi organizaciji, v kateri so bili parlamentarni socialisti, oportunisti, marksisti, anarhisti, člani industrijskih zvez in člani strokovnih zvez in končno ljudje, ki niso bili ne to ne ono. V prvem letu, odkar so obstojali I. W. W., so se ti nesložni elementi ljuto borili za vodstvo in zelo verjetno je, da bi kmalu po prvem letu organizacija razpadla, če bi ne bilo leta 1906 slučaja Haywood—Meyer—Pettibone, ki je bil vzrok, da so voditelji različnih struj prenehali z notranjimi borbami in so se združili, »da bi osvobodili ujetnike iz krempljev kapitalističnih zakonov«. I. W. W. so bili prva organizacija, ki je začela zbirati obrambne sklade in je nabrala večji del tiste vsote, ki jo je bilo treba plačati Clarenceu Darrowu in drugim dobrim zagovornikom.

Na sestanku l. 1906 sta se končno borili za vodstvo samo še dve struji; prvo so sestavljali majhni socialistični politiki, ki so hoteli uporabiti novo organizacijo za svoje namene, drugo pa revolucionarni člani delavske stranke, ki so prezirali politično delo in se potegovali za »neposredno delo«, in sicer jim je bila splošna stavka zadnje sredstvo, da bi si pridobili kontrolo nad narodno industrijo. Učinek teh preprirov je bil, da je več organizacij izstopilo, med njimi Z. R. Z., in so novi organizaciji prepustile, naj dela po svoji pameti. Leta 1908 pa je skupina, ki je bila za »neposredno delo«, dobila za trdno v svoje roke nadzorstvo nad gibanjem in je v novem uvodu k pravilom izjavila, da se mora bojevati boj med kapitalom in delom »tako dolgo, dokler se ne bodo organizirali delavci vsega sveta v en razred, se polastili zemlje in proizvodnih sredstev in odpravili mezdni sistem«.

II.

Kmalu potem, ko so se bili tako I. W. W. izkristalizirali v gibanje, ki je slonelo samo na industrijskih delavcih, so se pričele za Billa Haywooda težave z ostalimi visokimi uradniki pri Z. R. Z. in končno so ga odpustili iz službe; sedaj pa je pričel z organizacijo I. W. W.

Drugi voditelji v teh prvih dneh so bili Vincent St. John, Elyzabeth Gurley Flynn, William Trautmann, Joe Ettor in Arturo Giovannitti; vsi so bili prišli iz delavskih vrst, udeležili so se hudih bojev, bili so zaprti ali pa ranjeni.

St. John je bil takrat v tridesetih letih. Bil je nosač, kmetski delavec, klepar, stavec, tapetnik, rudar. Ko mu je bilo 18 let, je prijadral v Colorado, kjer je vladala Z. R. Z., in se je pridružil tej organizaciji. Leta 1900 so ga izvolili za predsednika krajevne zveze v Tellurideu. Tu je vodil stavko l. 1901. Z ostalimi agitatorji vred so ga državne oblasti prijele in izgnale iz teh krajev. Leta 1903 ga vidimo v Coeur d'Alene, kjer organizira rudarje. Oblasti so ga prijele v zvezi z umorom Steunenberg, toda po treh mesecih, ki jih je preživel v ječi, so ga izpustile. Bil je odposlanec Z. R. Z. na sestanku I. W. W. l. 1906. Ker je veroval v »neposredno delo«, se je skregal z uradniki pri Z. R. Z., ki so imeli to navado, da so mešali delo med industrijskimi delavci s politiko, in zato je izstopil iz Z. R. Z. ter je kmalu potem postal član izvršilnega odbora pri I. W. W. L. 1907 je delal in agitiral v rudniku Goldfield v Nevadi ter je bil izbran na tretjem sestanku I. W. W. za glavnega organizatorja. Med govorom v Goldfieldu so ga policaji napadli in skoro do mrtvega pobili. Zdravil se je v Čikagu, ozdravel in postal tajnik in blagajnik pri I. W. W.

Elyzabeth Flynn, ki so jo imenovali vsi »delavsko Jean d'Arc«, je bila mlada Irka, po rodu iz New Hampshirea. Zaslovela je kot radikal takrat, ko je zasnovala med svojimi sošolci v neki višji šoli v New Yorku socialistično skupino. Ni ji še bilo 20 let, ko je že govorila z zabojev za milo po cestnih vogalih v New Yorku in drugod. L. 1909 se je pridružila I. W. W. in v Spokaneu (Washington) so zaprli njo in 500 drugih volbjev (to ime se je začelo oprijemati I. W. W.); bila je v ječi, dokler niso vseh osvobodili plačevalci davkov, ki so se bili naveličali plačevati zanje vzdrževalnino. Kasneje je igrala važno vlogo pri stavki v Lawrenceu.

Joe Ettor se je rodil v zloglasnem predmestju Brooklynu (New York). Otrok je še bil, ko ga je italijanski oče vzel s seboj v Čikago. Stari mož, ki je bil borben radikal, je bil težko ranjen, ko se je razpočila bomba na trgu Haymarket. L. 1906, po potresu in požaru, je mladi Joe v San Franciscu, kjer organizira delavce v kamenolomu, bori se s Pinkertoni in je nekaj časa v ječi. Kasneje je postal delaven volbijski organizator po različnih krajih v državi; policaji so ga preteпали in streljali nanj ob raznih prilikah.

Trautmannov oče je poginil pri neki rudniški nesreči v Novi Zelandiji. Ko je prišel Trautmann l. 1892 v Združene države, mu je bilo trideset let in je pričel organizirati delavce v pivovarnah. Kasneje, ko je bil član I. W. W., je bil sijajen govornik in pisec letakov.

Giovannitti je prišel iz Italije, iz Abruzzov; pesnik je bil in precej dobro vzgojen. V Združenih državah je bil po vrsti: iznajditelj, pisar, bogoslovec, misijonski pridigar, potepuh in končno je izdajal v New Yorku majhen italijanski radikalni list.

Poleg tega je vsaka velika stavka I. W. W. ali pa agitacijsko gibanje rodilo krajevne voditelje take sile in sposobnosti, da se moramo čuditi.

III.

Od 1906. do 1916. leta so I. W. W. vodili nekaj najostrejših odkritih bojov med kapitalom in delom, kar so jih sploh kdaj videle Združene države. Organizacija je bila odkrito revolucionarna in nekaj časa nasilna. V njenih borbah ji niso bili nasprotniki samo kapitalisti in oblasti, temveč često tudi A(meriška) D(e-lavska) Z(veza), ki se je parkrat spozabila celo toliko, da je dala stavkokaze v teh voblijskih stavkah.

Najprej je občutil voblije Zpad. L. 1906 in 1907 so organizirali delavce vseh strok v Goldfieldu (Nevada), majhnem obmejnem mestu, in so izbojevali najmanjšo plačo 4.50 dolarja na dan za delo kakršnekoli vrste. V Portlandu, Oregon, so vodili 3000 delavcev na parnih žagah v stavki, ki je trajala 6 tednov; borili so se za deveturni delavnik in za povečanje mezde od 1.75 dolarja na 2 dolarja na dan; zmagali so in to je silno dvignilo njihov ugled pri slabo plačanih delavcih na Zapadu.

Na prvem sestanku I. W. W. je dejal Haywood:

»Prihajamo z Zapada, da bi se srečali s tekstilnimi delavci z Vzhoda,« in okoli l. 1907 so bili vobliji že važen činitelj v vzhodnem delavskem gibanju. V Skowheganu, Maine, so organizirali 3000 tekstilnih delavcev in dobili stavko, čeprav je poslala A. D. Z. svoje stavkokaze.

Na poletje 1909 so vodili vobliji v Mc Kees Rocks, v Pennsylvaniji, 8000 delavcev, zaposlenih pri Družbi za vagone iz stisnjenega jekla, v krvavi stavki; štirinajst narodnosti je bilo med delavci; nasprotnik pa jim je bila Državna policija — »kozaki«, kakor so jih bili krstili — ki je bila pred kratkim ustanovljena na spodbudo rudniških in tovarniških mogočnejšev v Pennsylvaniji, in sicer za nujne slučaje, kadar bi bilo treba zatreti delavske nemire.

Pennsylvanski kozaki so bili — in so še — najbrezobzirnejša in najučinkovitejša protidelavska policija v Združenih državah, toda ob tej priliki so vobliji dokazali, da so jim vendarle kos. Nekega dne je kozak ustrelil delavca in vojna se je začela. Stavkovni odbor je takoj obvestil policijskega poveljnika, da bo dal za vsakega stavkujočega delavca, ki bi ga ubili ali ranili njegovim ljudje, svoje življenje en kozak in da jim ni mnogo do tega, kateri kozak bo plačal za ta greh: vsi kozaki so jim enaki — življenje za življenje! Stavkujoči so bili mož beseda. Enajst tednov so se vršili samo manjši spopadi, potem pa je prišlo v bližini tovarne te Družbe za vagone iz stisnjenega jekla do prave bitke med delavsko množico in policijo; v tej bitki je padlo na obeh straneh okoli dvanajst mož, preko petdeset je bilo ranjenih. Končno je množica kozake pregnala z ulice in jih potisnila na tovarniško dvorišče. S tem je na obeh straneh prestalo prelivanje krvi do konca stavke, ki se je nekaj dni za tem zaključila s popolno zmago delavcev.

Stavka! Življenje za življenje! — to je bilo tisto, kar so imeli

v mislih vobliji l. 1909, ko so govorili o »neposrednem delu«. Jeseni l. 1909 so zaprle oblasti v Spokaneu vse voblijske govornike, ki so hoteli nagovarjati na cesti zbrane množice. Zveze I. W. W. so se uprle in so poslale moške in žene, da bi sklicali zborovanja; končno je preko 500 voblijev napolnilo mestno ječo. Med njimi je bila Elyzabeth Flynn. Dve sto ujetnikov je pričelo gladovati, in to je stvar policiji in vsej občini temeljito zapletlo. Koncem koncev so se morale oblasti in spoštovano meščanstvo udati in izdan je bil odlok, ki je dovoljeval govor na cesti.

Nekaj podobnega se je zgodilo v Fresnu, v glavnem mestu jako plodne doline San Joaquin v Kaliforniji, kjer so se vobliji namenili organizirati sadjarske delavce. Policija v Fresnu je s pomočjo sadjarjev zaprla preko 100 voblijev. Nato je začelo nekaj tisoč voblijev — »odejarji« ali potepuški delavci, ki so potovali od dela do dela z zvitimi odejami na svojih plečih — korakati iz Portlanda, Seattla, Spokanea in celo iz Danvera, vsi s tem namenom, da bi poskušali zborovati in da bi jih potem zaprli. Bil je to boj za svobodo govora. Naravno je, da oblasti niso imele prostora za vse v mestni ječi in zato so iz strahu pred bojem priznale I. W. W. vse državljanske pravice po vsej pokrajini. I. W. W. so organizirali delavce in že v naslednjem letu so jim znatnoboljšali njihov položaj.

IV.

Najznačilnejši dogodek v tej zgodnji zgodovini I. W. W. pa je stavka v Lawrenceu.

Lawrence (Massachusetts) je bil veliko središče tekstilne industrije, ki je prekašal vsa ostala mesta v deželi, kar se tiče proizvodnje volnenega in bombaževinastega blaga, ki ga je štivila visoka carina. Od 85.000 prebivalcev jih je delalo več ko 35.000 v tovarnah, in sicer je večina samo stregla strojem ne da bi se bila izučila kakega dela; načelno so bili delavci tujci, večinoma Italijani. Bili so sila slabo plačani, medtem ko so cenili dobiček ene same družbe leta 1911 na 45.000.000 dolarjev. V tkalnicah, predilnicah in barvarnah Ameriške volnene družbe so bile mezde 5.10, 6.55, 7.16 in 7.55 dolarjev na teden v letu 1911. To je bila mezda, če si delal ves teden; često pa so bile mezde, kadar je bilo malo dela, samo 2.30 do 2.70 dolarja na teden in to na splošno, ne izjemoma. Nekateri delavci so imeli družine in njihove žene in otroci so morali delati, da so lahko živeli. Otroci so bili slabo hranjeni in umrljivost pri otrokih je bila zelo velika. Pri 1000 porodih je bilo smrtnih slučajev 172, še preden so bili otroci stari eno leto.

Toda do januarja 1912 je bil Lawrence mirno mesto; neki ljudje, ki niso delali v tovarnah, so čelo mislili, da je to mesto tudi srečno. Tedaj pa je izdala v začetku tega meseca država nov zakon, ki je skrčil delovne ure za žene in otroke od 56 na 54 ur tedensko, in tovarnarji so sorazmerno s tem zmanjšali plače, ne

da bi bili poprej koga obvestili, obenem pa so pospešili strojem tek, tako da so izželi 56urno delo, plačali pa so samo za 54 ur.

Delavci so dobili zavitke z denarjem 11. januarja. »Zmanjšali so nam plače! Zmanjšali so nam plače!« se je čulo vpitje. V mnogih primerih je bila plača samo za 30 centov na teden manjša od prejšnje, toda to je bilo v Lawrenceu dovolj, da izbije sodu dno.

Tovarnarji niso niti pričakovali kakih resnejših nemirov.

Drugo jutro — 12. januarja — je večina delavcev prišla v tovarno. Bila je to mračna množica. Desettisoči in desettisoči.

Statve so se zavrtele kakor po navadi.

Okoli devetih pa je v nekem oddelku everettske tovarne nekdo zaskovikal: »Vse vkup naj hudič vzame! Stavkajmo! Stavka!«

Nekaj minut kasneje se je gnetla po dolgih dvoranah, v katerih so stali v vrsti stroji, množica razburjenih ljudi in kričala: »Stavka! Stavka!«

Nekdo je dobil od bog ve kod ameriško zastavo in jo pritrdil na kratko palico: »Stavka! Vsi ven; naprej! Vsi ven! Stavka! Stavka!« Vsi so kričali, dirjali od dvorane do dvorane, oboroževali so se z ostrimi palicami, ki so jih rabili v tovarni. Sli so od statev do statev, pregovarjali delavce in jih podili od strojev; zaustavljali so statve, trgali tkanine, razbijali stroje, če jih je kdo ponovno skušal spraviti v tek, čeprav so ga prosili in opominjali, kar se je le redko zgodilo, ker so jih delavci navadno takoj poslušali. Ko so se tako premikali po dvoranah, je njihovo število naraščalo, z njim pa so se širili stavka, trušč in nered.

Okoli 1000 delavcev se je izlilo iz everettske tovarne na ulico; razdelili so se na manjše skupine, šli do drugih tovarn in kričali: »Stavka! Stavka! Vsi ven!« Povsod je ta krik učinkoval in v eni uri je že več deset tisoč delavcev gazilo ceste, medtem ko je zvon v mestni hiši bil plat zvona — prvič v devetnajstih letih — in klical na dolžnost vse policijske uradnike v mestu.

Bilo je to slepo, nagonsko, močno gibanje, ki je presenetilo in splašilo vse mesto, tudi delavce same, in je bilo vzrok, da je mraz spreletel vso ameriško industrijo.

Joe Ettor je bil v New Yorku, ko je slišal to novico. Ker je bil organizator I. W. W., je takoj pohitel v Lawrence in je v nekaj urah sestavil stavkovni odbor. Bilo mu je okoli pet in dvajset let, rad se je smejal, po narodi je bil ustvarjen za voditelja, brezmejnja je bila njegova fizična življenjska sila, bil je privlačna osebnost in dober govornik. Govoril je na ulici zborovalcem, ki jih je bilo na desettisoče.

Prišlo je vojaštvo. Takoj so se začeli majhni nemiri.

Ettor je imel težko delo. Stavkali so delavci različnih narodnosti, z različnimi značaji in plemenskimi nasprotji. Ettor je govoril stavkujočim: »Z vsemi sredstvi delajte na to, da bo stavka potekla čim bolj mirno. Če premislite in razsodite do konca, se boste prepričali, da bo kri, ki bo prelita, samo vaša kri!«

Stavkujoči so se vedli tako lepo, kakor se pač more vesti člo-

vek v njihovem položaju. Stražarili so v množicah pred tovarnami. Kjer delavci niso hoteli zapustiti dela na njihove prošnje in opomine, tam so osvojili v napadu mostove, s silo vlomili vrata in vdrli v tovarne. »Stavka! Stavka! Naprej!« Tisti, ki niso bili pri napadu na mostove, so stekli do nakladališč in so se oborožili s poleni in premogom ter so razbili z njimi tovarniška okna. Samokresi so pokali.

Policija je prišla preko trideset stavkujočih v treh dneh. Ni jim dala prilike, da bi povprašali zagovornika za svet. Več tednov jih je imela v ječi.

19. januarja so našli v Lawrenceu dinamit na treh različnih mestih: na nekem pokopališču, pri nekem krojaču in pri nekem čevljarju v bližini tiskarne, kjer je Ettor dobival svojo pošto. Obdolžili so stavkujoče; še več so jih prijeli. Ettor je to imenoval »podtikanje«, kar je to tudi res bilo. Nad vsak dvom jasno se je izkazalo kasneje, da so podtaknili bombe agenti tovarnarjev samih, ki so za vsako ceno hoteli ustvariti v javnosti sovražno razpoloženje proti stavkujočim.

Ettor je vprizoril velike demonstracije v množicah. Govoril je več ko dvanajstkrat na dan, opominjal množico, naj ne dela na sila in naj pazi na provokaterje.

20. januarja je prišel Arturo Giovannitti iz New Yorka, da bi poročal listu *Il Proletario*, italijanskemu socialističnemu listu, ki ga je sam izdajal. Takoj se je vmešal v stavko. Bil je silen, oster govornik in je postal važen činitelj, ker je hrabil svoje sorojake. »Kapitalizem je tu prav isti, kakor je bil v stari domovini,« je govoril ogromnemu poslušalstvu. »Nihče se ne briga za vas. Vi ste samo stroji — še manj nego stroji. Če si hočete izboljšati svoj položaj in če hočete, da boste res možje možje in žene žene, potem ne čakajte pomoči od drugih, temveč si pomagajte sami.«

Giovannitti je bil Ettorjev prijatelj. Ettor mu je poveril skrb za podpore. Bila je zima; stavkujoči in njihove družine so prezebali in stradali. Giovannitti je razpošiljal prošnje za hrano in obleko.

29. januarja so ustrelili stavkujoče dekle, Annie Lo Pizzo, na cestnem vogalu v spopadu, ki sta ga povzročila vojaštvo in policija, ker sta ovirala stražarje pri tovarnah.

Nihče ni mogel ugotoviti, kdo je sprožil strel, ki je ubil deklico, vendar pa je policija prijela Ettorja in Giovannittija in ju obdolžila, češ, da »sta dala povod temu zločinu zaradi svoje protizakonite zarote«. Zaprli so ju, »ker sta sokriva tega dejanja«. Ta zapiranje so bila samo poskus, odstraniti iz stavke voditelje in jo tako zlomiti. Jamstvo za Ettorja in Giovannittija je sodnik odbil.

Nato je prišel Bill Haywood in je predsedoval stavkovnemu odboru. Z njim sta prišla tudi Trautmann in Elyzabeth Flynn.

Stavki je bila sedaj prav za prav začrtana samo ena pot, pred njo je bilo samo eno: vztrajati. Stavkovni odbor je moral vzdržati silovit pritisk. Na vse načine so poskušali tovarnarji pognati preplašene delavce nazaj v tovarne. A. D. Z. je poskušala očrtniti in

onemogočiti voditelje I. W. W. pri stavkujočih. Vojaštvo je onemogočalo razdeljevanje podpor, ki se je nadaljevalo, čeprav je bil Giovannitti v ječi.

Najbolj žalostna in v srce segajoča stvar pa je bila beda delavskih otrok. Stotine med njimi niso imele zadostne hrane. Zato so si stavkujoči pod Haywoodovim vodstvom pomagali na tak način, kakor so to delali Francozi in Italijani pri stavkah: poslali so namreč svoje otroke k sorodnikom in znancem v drugih mestih. Haywood je mislil, da bodo stavkujoči lahko dalje časa zdržali, če ne bodo slišali tarnanja svojih sestradanih otrok.

Tako so preko 400 otrok poslali z dovoljenjem staršev v Boston, Barre, Vermont in New York City; skrbeli so zanje zdravniki in dojlje. Njihov odhod je znatno olajšal breme stavkujočim, tovarnarje in oblasti v Lawrenceu pa je to razburilo; kajti o tem preseljevanju otrok je zvedela precejšnja javnost in to je bilo kaj malo v čast in korist Lawrenceu, ker se ga je s tem prijel sramotni sloves, da je to središče industrije, ki plačuje mezde, pri katerih človek strada.

Oblasti so se lotile dela, kako bi preprečile nadaljnje preseljevanje. 24. februarja se je zbralo na postaji 40 otrok s svojimi spremljevalci, da bi odšli v Filadelfijo, ko je nenadoma prišla policija, začela vlačiti otroke od njihovih roditeljev, tolči s palicami starše, ki jih je zavlekla v vagon. Prijela je trideset ljudi. Med ranjenci so bile tudi noseče žene in zato so mnoge rodile prezgodaj. Vojaštvo, ki je bilo postavljeno pred postajo, »je skrbelo za red«, medtem ko je na postaji napadala policija žene in otroke.

Ta surovost je še bolj ubila ugled mesta Lawrence. Val ogorčenja je šel po vsej državi. Eden od senatorjev Združenih držav je pohitel v Lawrence, da bi sam preiskal stvar, in kongres je ukazal uradno preiskavo o dogodkih. Celo najkonservativnejši listi so pisali o Lawrenceu tako, da so te pripombe škodovala tekstilni industriji.

Tovarnarji so povabili stavkovni odbor na razgovor, da bi se pogodili. 12. marca se je stavka končala, delavcem pa so se mezde povečale za 5 do 25 odstotkov.

Slučaj Ettorja in Giovannittija pa se je zavlekel skoro do konca 1912. leta. Oba delavska voditelja bi brez dvoma odpeljali po železnici v kako daljno ječo ali pa bi ju celo mogoče usmrtili, če bi se massachusettski dobičkarji ne bali gibanja za splošno stavko IWW med slabo plačanimi tekstilnimi in čevljarškimi delavci v državi.

23. novembra so Ettorja in Giovannittija oblasti oprostile in izpustile. Med najbolj delavnimi v tej agitaciji, ki je bila vzrok njuni osvoboditvi, je bil Nicola Sacco.

V.

Skoro istočasno s stavko v Lawrenceu so pričeli vobliji hud boj za svobodo govora v San Diegu (Kalifornija); večino nasilstev nad njimi so izvršili policija in čuvajski odbori.

Decembra leta 1911. je takoj po priznanju bratov Mc Namara

v Los Angelesu izdal mestni svet v San Diegu, ker so ga silili k temu trgovci, ukaz, s katerim prepoveduje vse govore na cestah v mestnem središču. Za petdeset okrajev je veljala prepoved. Socialisti, vobliji in druge skupine so takoj ustanovili kalifornijsko ligo za svobodo govora, da bi se borili za svoje najosnovnejše pravice. Istega dne, ko je stopil zakon v veljavo, so prijeli policaji 40 govornikov. Zaprli so jih, ne da bi jih zaslišali, in jih niso izpustili, čeprav je bilo dovolj jamstva. Kmalu so dodali še kakih sto in prenapolnili ječe. Značilna za njihov zapor je bila prenapolnjenost, slaba hrana, bolezen in surovo ravnanje.

I. W. W. so razposlali pozive možem, da bi prišli v San Diego in tako še bolj napolnili ječe. Ko so začeli prihajati vobliji, je reakcionarni tisk pozival oblasti, naj brez preiskave pobesijo in postrelijo vse. Policija je razpostavila ob državni meji stražo na konjih, da bi jih zavrnila. Osem mesecev je trajal boj in v tem času so jih na desetine in desetine prijeli, pretepli in med mukami ubili. Na neko skupino voblijev so namerili puške in jo prisilili, da je poljubila zastavo, druga je morala teči med šibami in morilci so jo pretepali s palicami in biči. Nekega delavca, ki ni bil vobli, so zvalili s seboj v puščavo in ga posvarili, naj nadaljuje svojo pot, ker ga bodo sicer ubili, če bi se vrnil. V mestu so brizgali z brizgalnami vodo na tiste, ki so skušali govoriti, in na njihove poslušalce ter so mnoge ranili. Končno je bil pri nekem spopadu s policijo en vobli ubit, dva policaja pa sta bila ranjena.

Š tem se je boj končal. I. W. W. so zmagali.

L. 1914 je bil Joe Hill pred sodiščem v Utahu; to je klasičen primer za način, kako so oblasti v boju proti delavcem tem delavcem »podtikale«. V Bingham Canyonu so stavkali delavci gradbene družbe v Utahu. Kakor večina voblijskih stavk, je bila tudi ta uspešna. Pesnik I. W. W., Joe Hill, je bil glavni agitator in organizator. Prijeli so ga v Salt Lake City, češ da je umoril v tem kraju nekega trgovca, o katerem pa Joe brez dvoma do takrat ni nikdar ničesar slišal. Sodili so mu in ga obsodili; pritožil se je in izgubil. Potem se je pričelo živahno gibanje za njegovo obrambo, precej podobno onemu, ki se je vršilo nekaj let pozneje v slučaju Sacco-Vanzetti. Guvernerjevo stanovanje so preplavili telegrami in pisma. Tuji poslaniki in celo predsednik Wilson so začutili potrebo, da prosijo za pomilostitev. Po vsem svetu so se vršila protestna zborovanja. Toda vse zaman. 17. novembra 1915 je četa vojakov ustrelila Joesa Hilla na dvorišču utiške kaznilnice. Njegovo truplo so poslali v Čikago in pogreb njegov je bil skoro prav tolikšen, čeprav ne tako veličasten, kakor pogreb anarhistov s Haymarketa.

VI.

Med glavnimi smotri, ki so si jih I. W. W. postavili, je bil, kakor sem že omenil, tudi ta, izpodrinuti A. D. Z. in pritegniti strokovne zveze v voblijsko gibanje. V tem pa so popolnoma pogoreli;

voblji so skoro že od vsega začetka svojega obstoja napeli vse svoje najboljše sile da bi izboljšali položaj najnižjega razreda med industrijskimi delavci. Ker so bili to tujci in niso imeli nikakega premoženja, zato prav za prav niso imeli nobenih pravic, v družbi niso pomenili prav nič in čeprav jih je bilo več milijonov, vendar niso imeli nobenega vpliva na politiko v državi. Povprečni član strokovnih zvez pa se ni nič brigal niti za nevedne tujce v tekstilnih tovarnah, ki jim nihče ni pomagal, niti za ameriški delavski razred v celoti. Ni se hotel pridružiti vobljem v njihovem boju za svobodo govora niti drugim pokretom, s katerimi so hoteli voblji priboriti pravice tudi delavcem, ki so živeli slabše od psa. Člana strokovne zveze je prav malo brigalo, kako je tem revežem, ki žive slabše od psa; bil je izvežban mehanik in zato so ga često imenovali »delavski aristokrat«. Drugič pa je bilo vse, kar je mogel storiti to, da je skrbel sam zase. Imel je majhno premoženje ali pa je vsaj upal, da si ga bo pridobil. Vršil je v občini svoje dolžnosti in je zavzemal v družbi določeno mesto. Večina aktivnih vobljev pa so bili svobodni možje, neoženjeni, brez premoženja in brez dolžnosti v občini. Njim je bilo sorazmerno lahko iti na bojišče in se boriti za reveže, iti za ameriški delavski razred v ječo in uživati vse prijetnosti mučeništva. Tako je torej član strokovnih zvez pustil, da je nevezani vobli opravljal svoje težko delo in včasih se je celo pridružil »spoštovani sodrgi« pri mnogoštevilnih krivicah, ki jih je ta delala I. W. W., da bi si utrdil svoje mesto v družbi.

Ko so se Združene države vmešale v svetovno vojno, se je A. D. Z. pridružila gonji proti vobljem in je pomagala, da so jih na stotine zaprli za dolga leta v ječe.

VII.

Po stavki v Mc Kees Rocks so se voblji skoro popolnoma odrekli vsakemu nasilju. Vsa nasilja, ki so se vršila pri stavkah I. W. W. in pri bojih za svobodo govora med 1910 in 1916, so izvršili, kakor smo videli, policija, vojaštvo in najeti roparski strelci. Po stavki v Mc Kees Rocks so se I. W. W. držali v glavnem načela, »v številu je moč«. L. 1912. ali v tem času nekako so odkrili voblji novo orožje — sabotažo, ki pa je niso uporabljali preveč in tudi ne s posebnim uspehom vse do konca svetovne vojne.

O. G.:

ŠE NEKAJ O LEGALIZACIJI SPLAVA

V »Času« štev. 9—10, 1932/33, je napisal dr. A. B. članek pod naslovom »Ruska izkustva o splavljanju«. Članek je naperjen proti ženskim društvom, ki so zborovala dne 7. maja 1933 v Delavski zbornici, predvsem proti njihovi zahtevi legalizacije splava.

V članku razlaga dr. A. B. najprej rusko zakonodajo glede splavljanja in postavlja potem, oprt na nekatere ruske statistične podatke, predvsem dve

trditvi: 1. da uzakonitev splava v Rusiji ni odpravila ilegalnega splava in 2. da je tudi legalno izvršeni splav škodljiv. Potem podaja še nekaj kratkih opazk o socialnih posledicah. Oglejmo si najprej gornji dve trditvi in v kolikor morejo podati resno oviro za legalizacijo splava.

Za prvo svojo trditve, da se kljub legalizaciji splava vrši splav tudi ilegalno, navaja dr. A. B. statistike iz let: 1920—23, 1923—25, 1922—24, najnovejša je iz l. 1926. To se pravi, da so podatki po pretežni večini iz časa državljanske vojne ali pa neposredno po nji, iz časa, ko je bila Rusija po svetovni, državljanski in intervencijski vojni ter po veliki lakoti l. 1922. opustošena, ko je povsod primanjkovalo bolnic in zdravnikov. Te statistike ne dokazujejo ničesar za mirne in normalne razmere, najmanj pa za naše kraje, kjer je razmerje med številom prebivalstva ter številom zdravnikov in bolnic dosti bolj ugodno kakor v Rusiji tudi v mirni dobi. Dr. A. B. celo trdi, da Gens* meni, da število mazaških splavov ne le ni padlo, temveč da je celo naraslo. Proti temu naj navedem članek istega Gensa: Problem des Abortus (Reichmed. Verl., Moskau 1929), kjer objavlja statistiko, iz katere je razvidno prav nasprotno, da število mazaških splavov v primeri z zdravniškimi stalno nazaduje. V bolnici je bilo izvedenih v 1922. letu 43,0%, 1923. letu 57,6%, 1924 — 62,4%, 1925 — 80,0%, 1926 — 87,8%, 1927 — 85,4% vseh splavov.

Razen tega objavlja dr. med. M. Karlin, Ljeningrad, v razpravi »Acht Jahre Abortfreiheit in Russland (USSR)« (Arch. f. Frauenkunde, 1930) naslednja števila: na 100 v državnih zavodih izvedenih splavov je odpadlo: 1922 — 57,0, 1923 — 42,2, 1924 — 37,6, 1925 — 20,0 in 1926 12 slučajev, ki so kazali na izven zavoda, ilegalno, začet splav. Dr. Karlin razlaga te slučaje s pomanjkanjem bolnic, ali z veliko oddaljenostjo bolnic (na kmetih).

Mislím, da ta števila dosti jasno pričajo, da je moral Gens svoje mnenje nekoliko spremeniti in da je v resnici število mazaških splavov padlo, kar je na vsak način dober uspeh. Pa tudi, ako bi imel dr. A. B. s svojo trditvijo popolnoma prav, ne bi to pomenilo nič drugega, kakor to, da nobena prepoved, nobena zakonita sankcija (saj vsak splav tudi v Rusiji ni dovoljen), ne more preprečiti splava, ako ženska hoče splaviti, da je torej prepoved najbolj pasivno in zato tudi najmanj učinkovito sredstvo proti splavu — kar so trdila tudi naša ženska društva na svojem zborovanju.

Kar se tiče druge trditve, da je splav škodljiv, tudi ako je izvršen od zdravniške roke, ni temu nihče oporekal. Tudi ženska društva so to na svojem zborovanju poudarjala in prav zato zahtevala, da se borba proti splavljanju vrši, ne s pasivno prepovedjo, temveč z gmotno podporo materam, ki jih materialna beda sili v splav, s poukom mladine v vseh seksualnih vprašanjih, s čim večjim širjenjem neškodljivih, preizkušenih antikoncepcionalnih sredstev (katerih uporaba v nasprotju s trditvijo krščanskih ženskih društev prav gotovo ne more biti umor, ker sploh ni bitja, ki bi ga mogel kdo umoriti) — in končno tudi prav z legalizacijo, ki omogoča boljšo kontrolo.

Proti legalizaciji bi govorilo edino to, ako bi mogel dr. A. B. dokazati, da je legalni splav škodljivejši od ilegalnega. Tega vprašanja se pa dr. A. B. niti ne dotakne. Lahko mu pa navedemo nekaj števil: Dr. Karlin (l. c.) poroča, da je bila umrljivost v Peterburgu pri (illegalnem) splavu 1907—1912. leta 2—7%. V Nemčiji je bila na raznih krajih 4,9%, 7,3% in celo 10%. Morbiditeta (obolenja kot posledica splava) v Rusiji 1907—1914 po Borchovu (Viestnik Prava 1914) 18—60%. Pri v zadnjih letih na ruskih klinikah in bolnicah izvedenih splavih pa je bila po Karlinu umrljivost enaka ničli, pri ilegalno začelih splavih 0,7—1,2%, morbiditeta pa je padla na 1,25—3%. Mislím, da po tem ne more biti dvoma, da pomeni legalizacija splava ogromno zboljšanje položaja.

Da gola prepoved splavljanja ne preprečuje, to vemo vsi, in je čas, da nehamo pred tem dejstvom zapirati oči. Ni se treba delati, kakor da je zahteva legalizacije splava nemoralna, ker bo poklicala v svet zdravniško in socialno škodljiva dejanja. To ni res. Ta dejanja se že vršijo brez legalizacije in so zato še škodljivejša. Gre za to, da se posledice ublažijo, da se uvede aktivna kontrola

* Vodja moskovske ženske bolnice.

in pomoč. Vzroki teh gotovo ne priporočljivih dejanj niso »nemoralá«, temveč predvsem: kriza, naraščajoča brezposelnost, beda tudi zaposlenih službojemalcev, vedno bolj razširjena proletarizacija, končno tudi nezakonska nosečnost, ki se pri nas še vedno preganja s sramotnim predsodkom, kakor da bi moglo materinstvo kdaj biti grešno. Vse to so globlji vzroki splavljanja.

Splavljanje bo mogoče odpraviti šele ob popolni spremembi gospodarskih in socialnih razmer, kadar bodo starši ali država v stanu zagotoviti vsakemu spočetemu otroku po rojstvu — človeka vredno življenje in izobrazbo. Dokler pa to ne bo mogoče — in le velik optimist bo mogel pričakovati, da se bo to v doglednem času spremenilo —, ne bo nobena prepoved nič koristila in moramo le gledati, da nevarnost čim bolj zmanjšamo — da izberemo manjše zlo in zato skušamo doseči uzakonitev splava.

Med »socialnimi posledicami« navaja dr. A. B. predvsem, koliko stane državo državno urejeno splavljanje. Ta tožba se zdi nelogična že spričo podatka dr. A. B. samega, da se večina splavov izvrši zaradi gmotne bede ali zakonskih sporov. Gotovo ni mogoče trditi, da splav stane državo več, kakor če bi otroka, ki bi ga starši ne mogli ali ne hoteli vzdrževati, morala hraniti in vzgajati, dokler bi ne mogel skrbeti sam zase — torej vsaj 14 do 15 let. Dokler država nima za to sredstev, naj rajši ne sili mater na porod. V tem je Rusija gotovo logičnejša od zapadnih držav, ki silijo mater, da rodi, ne da bi pozneje kaj prispevale za otroka, ali pa to delajo le v čisto nezadostni meri.

Kar se tiče padanja števila porodov, naj citiram le podatke, ki jih je objavil »Ponedeljski Slovenec« z dne 24. julija 1933 pod naslovom »Bela kuga utira pot rumenjakom (sic!). Azijci poplavlajo Evropo?« Po tem članku se rodi v Franciji letno 722.000 otrok, v Angliji 730.000, v Nemčiji 978.000, v U. S. A. 2.200.000, v Rusiji 6.000.000. Ako bo rusko prebivalstvo naraščalo v sedanjem razmerju, bo v desetih letih naraslo za 30 milijonov. Ta prirastek bo večji, kakor prirastek Francije, Nemčije, Anglije in Italije skupaj. Torej prav v Rusiji, ki je legalizirala splav in kjer baje število porodov tako obupno pada, je toliko večji prebitek, kakor v teh državah, kjer splav ni dovoljen? Kako to?

Da so zdravniki proti splavu, to razumem, ker je zdravstveno nevarno. Da pa bi bili spričo dejstva, da se s prepovedjo splavljanja ne more preprečiti, bolj za illegalni, kakor za legalni splav, tega ne razumem. Ali so ti zdravniki mnenja, da izvršujejo babice in mazači to operacijo bolje od njih? Potem imamo laiki pač boljše mnenje o zdravnikih, kakor oni sami.

Ob koncu pravi dr. A. B., da je navedel samo številke brez posebnih zaključkov. S tem je imel popolnoma prav. Kajti iz navedb nikakor ne bi mogel izvajati zaključkov, ki jih hoče čitateljem vsiliti, namreč, da bi pomenila legalizacija splava večje zlo od sedanjega stanja.

Splavljanje se vrši tudi brez legalizacije in zato bi bilo edino, kar bi moglo odvrniti ženske od njihove zahteve, dokaz, da je legalni splav škodljivejši od nelegalnega. To se pa sploh dokazati ne da, ker ne odgovarja resnici. In zato bodo navedena društva pač nemoteno vztrajala na svojem prepričanju: da je splav zlo, ki se s prepovedjo ne da odpraviti, ki se da odpraviti le s primerno vzgojo in spremembo gospodarskega položaja širokih ljudskih množic. Dokler tega ne dosežemo, pa se je treba boriti proti splavu aktivno — s poukom, s širjenjem antikonceptivnih sredstev, z materialno pomočjo. — Ker pa vsa ta sredstva ne zadostujejo, da bi splavljanje popolnoma preprečila, naj se zmanjša vsaj njegova škodljivost — z legalizacijo. Članek dr.-ja A. B. ne bo mogel nikogar prepričati, da te zahteve niso upravičene.

Upton Sinclair:

PAVEL JERDANOVIČ

(Poglavje iz knjige »Denar piše« — Money Writes«.)

Pred leti je izdal U. Sinclair knjigo »Denar piše«, nekakšno ameriško literarno zgodovino, v kateri na mnogih primerih dokazuje, kako je »denar« tudi odločujoč v umetnosti, odnosno, kako je umetnost odvisna od denarja. Poglavje »Pavel Jerdanovič« nam dokazuje, kakšne neumnosti počenja propadajoče meščanstvo v slikarski umetnosti. Podobne »izrastke« upodablja joče umetnosti smo imeli pred leti tudi še pri nas, tako, da nisi iz slike spoznal, kaj predstavlja, temveč si si moral poskrbeti za komentar. Da se ponorčuje iz take »slikarije«, občinstva in kritikov, je ameriški pisatelj P. Jordan Smith naslikal nekaj takih »umotvorov« in jih razstavil. Kaj se je pri tem zgodilo, nam pripoveduje Sinclair v tem odstavku, ki dokazuje, kako propadajoča meščanska družba tudi že na možganih močno peša.

V tej knjigi bi moralo biti govora prav za prav le o pisateljih. Slučajno pa imam srečo, da že mnogo let poznam slovitega slikarja, od katerega revolucionarne sile bo morda prišla obnova ameriške umetnosti. Mislim, da mi bralec ne bo zameril, če napišem o tem možu kratko poglavje.

Imenuje se Pavel Jerdanovič, — po njegovi rojstni deželi ni treba torej dalje izpraševati. Mnogo let je preživel med ljudožrci Južnega morja; odtod tudi odločnost, s katero ima navado dosežati cilje svojih želja. Zdaj živi v Hollywoodu in se brani kolikor se le more pridobitnih kanibalov. Šele pred nekaj leti je pričel slikati; doživel sem rojstvo njegovega ustvarjalnega nagona. Njegova prva mojstrovina je nastala pred mojimi očmi. Danes ima njegovo ime mednarodno veljavo. Njegovo delo je bilo razstavljeno v New Yorku in Čikagu in je doseglo priznanje odličnih pariških kritikov.

Kar najbolj iznenadi v umetnosti tega moža, je drznost njegovih barv. Od Johna Ruskina sem se najprej navzel veselja do barv v slikarstvu. Dotlej sem vedel le o pastelnih barvah dekadentov; Ruskin me je prepričal, da ljubijo močni, elementarni ljudje bleščeče prvotne barve, katere že narava sama tako razsipava. Najslavnejša slika Pavla Jerdanoviča se imenuje »Hrepenenje«. Predstavlja ženo ljudožrcev in sicer iz plemena, ki je že modernizirano in ki očitno že pere v kotlih in nosi barvano obleko. Žena je debela in čokoladno rjava, ima rdeč turban z velikimi, modrimi pikami in rumeno, vzorčasto obleko z modrimi »polžki«. Njeno oko je naslikano »en face« (od spredaj), obraz pa po strani (v profilu), kar sicer človeka spočetka moti, dokler se ne navadi na novo umetnost. Tehnična označba za to je »Gauguinovo oko« (po slikarju Gauguinu). Poleg žene stoji moder kotel, poln bele milnice, okrog nje pa je videti bleščečezeleno travo, vijolične gore in nad njimi modro nebo. Pred ženo sedi velik, rdeč ptič z beloprogastimi zelenimi perotmi in z rumenim repom. Na vrvi za perilo frfotata

dve črni nogavički in »vesela« srajca, na eni strani rožnata, na drugi modra, kakršne zdaj izdelujejo za trgovino s kanibali. Za perico je bela hiša z rumenim dimnikom in rdečo streho. Zraven se dviga kozmično drevo z velikimi belimi listi. Takoj za ženo stoji česnjevordeč molzni stol, na njem pa je ženina denarnica. Neka temna roka se steza po denarnici; žena tega niti ne opazi, ker je njeno »gauguinsko oko« uprto v bleščečega, rdečega ptiča.

Zakaj se slika imenuje »Hrepenenje«, je mogoče šele prav razumeti, če je kdo imel srečo, da je dobil pojasnilo od mojstra samega. Ptič se imenuje »kozmični petelin« in je simbol odrinjenih želj. Čepi na križu, ki je — naravno — tudi simbol; na drugem koncu vrvi se svetijo beli listi kozmične cvetice. To pomeni neumljivost. Vsa slika je čudovit primer za »umetnost dinamične simetrije. Vsak predmet obrača opazovalčevo oko na osrednji simbol, tako da občutimo spočetka vse natančno kakor perica, in niti ne opazimo roke poželjivosti, ki se steza po njeni denarnici. Šele po natančnem opazovanju in poglobljenju razkrijemo drugo genialno potezo. Edini senčni predmeti na sliki so prav oni, ki imajo mističen, tajinstven pomen.

Na kratko povedano: ta slikarska umetnina je šala, ki jo je moj prijatelj Pavel Jordan Smith, romanopisec, učenjak, satirik in še šaljivec povrh, spakal na platno. Postavil se je pred slikarsko stojalo, ne da bi kaj več vedel o slikarstvu kakor jaz in je napravil karikaturu na bedastoče, ki se že petnajst, dvajset let natvezajo občinstvu kot futuristična ali primitivna, prvotna umetnost. Proizvod svojega truda je molče obesil v svoji delovni sobi. Takoj so si stvar ogledali njegovi prijatelji in ga izpraševali o njej. Pavel Jordan, ki se ne more otresti svojih šal, je kazal, da je vse to zanj resna zadeva. Iznašel je »igro okrog kozmičnega petelina« in »zakon dinamične simetrije«. Stvar se je obnesla, Jordan je sklenil, postati mednarodna figura, ter si je izmislil romantičnega »Pavla Jerdanoviča« — ruskega pokolenja, ki je dolgo živel med kanibali. Dal se je fotografirati z mračnim, divjim videzom in s sršečimi očmi. Nato je naslikal še tri strahote: prva se je imenovala »Zanos«; kaže zanešenost kanibalske deklice, ki je imela pogum, prelomiti plemenski »tabu« in pojesti sveto banano. Druga, imenovana »Oboževanje«, kaže divjaka z Aljaske, ki moli pred pisano kačo Boo Constrictor. Tretja, ki sestoji skoro le iz oči, se primerno imenuje »Razsvetljenje«. »Zanos« so spakirali in poslali v New York, kjer so v marcu 1925 sliko razstavili v »Razstavi neodvisnih« v hotelu Waldorf-Astoria. Kritiki so sliko slovesno ocenili. V pariškem umetnostnem časopisu »Revue du vrai et du beau« od 10. septembra 1925 ji je posvečen podroben članek. Slika s perico in kozmičnim petelinom je bila skozi ves januar in februar l. 1926 razstavljena v Čikagu. »Umetnostni svet« od 26. januarja proslavlja to razstavo kot najsijajnejšo v teku mnogih mesecev. Od 840 slik imenovanega sijaja je izbral veliki umetnostni časopis eno edino

za reprodukcijo, in kaj menite, katero? »Hrepenenje« od Pavla Jerdanoviča! Kozmični petelin!

In spet se je razširila slava velikega kanibalskega slikarja do Evrope. Hvalili in slavili so ga v »Les Artistes d'aujourd'hui« in v »La revue moderne« od 30. junija 1927. Ta najbolj eksaltirani med vsemi umetnostnimi časopisi je objavil reprodukcijo »Kozmičnega petelina« in »Boe Constrictor z Aljaske« ter je med mnogimi drugimi besedami pohvale zapisal tudi sledeče: »Slike Pavla Jerdanoviča, široko zasnovane, masivne, ki jim je bolj do kazanja kontrastov kakor pa do točne perspektive, imajo zelo zajemljiv, dekorativen, okraševalen značaj, ki spominja včasih na pozno slikanje Cézanesa. Tudi slikarji impresionisti se morejo imenovati med duhovnimi učitelji našega slikarja, posebno Gauguin.«

Časopisi so minljivi, knjige trajajo. »Naš slikar« je v dragoce- nem zvezku dosegel nesmrtnost. Ne morem niti popisati, kako gosposko je knjiga opremljena; vsekakor bi dalo mnogo slikarjev eno svojih »ganguinskih oči«, da bi prišli v to knjigo. Naslov dela je: »L'art Contemporain. Livre D'Or: Avec Une Préface de M. Gabriel Moussac, Paris.« Odprem, in glej, na vsej strani je reprodukcija kozmičnega petelina, »Aspiration« par Pawel Jerdanovich. Ob strani pa je besedilo:

»Kot iskalec in nemiren duh se ne zadovolji z izhojenimi potmi. Ima nekaj lepih portretov, potem nekatera nenavadna simbolična dela, zelo lepa: »Zanos«, »Razsvetljenje«, »Hrepenenje«, zelo osebne kompozicije, posebno svojske, kjer umetnost podaja predmete, ki simbolizirajo čuvstva. Moramo ga uvrstiti med najboljše ljudi predstraže, katerih umetnost izključuje vsakršno banalnost.«

Nekaj bolj zabavnega kot je ta zgodba, si ne morem predstavljati. Ameriški umetniki bodo znali ceniti, kako so bili »potegnjeni« njih francoski kolegi, si je mislil Pavel Jordan. Ko ga je zveza umetnikov iz Lagune Beacha, družba kalifornijskih slikarjev, ki slikajo navadno nebo, oblake in morje, povabila, naj bi jim predaval, jim je pripovedoval svojo potegavščino. Kako so jo sprejeli? Bili so ogorčeni zaradi take oskrumbe; njih glavni kritik je objavil v krajevnem listu članek, ki presega po nesramnosti vse, kar sem kdaj čital o kakem umetniku. Kritik je trdil celo, da je Pavel Jordan utekel z denarjem, nabranim za predavanje. V resnici je društvo pobralo po pol dolarja vstopnine in ni plačalo predavatelju niti stotinke.

Ustvaritelj »Pavla Jerdanoviča« je romanopisec. Nisem se torej oddaljil od svojega programa, če sem čitatelja seznanil s tem pisateljem. Njegov prvi roman se imenuje »Vrv iz prediva«. Domnevam, da je to njegova lastna zgodba. Govori o mladcu, ki je zrasel v Virginiji in ušel k socializmu, a se končno vendar spet vrnil k svojim dedom. Pavel Jordan se kot oseba res ni vrnil, a duhovno je napravil del te poti. Pred dvajsetimi leti je prodajal v Čikagu z zaboja za milo moj roman »Močvirje«. Danes je izgubil vero

v delavce in v rešitev svoje dežele. Svoj čas uporablja nad knjigami Jamesa Joycea in Jamesa Braucha Cabella ter piše eseje o njih »ezoteričnem« pomenu. Če se šalim z njegovimi maliki, se čuti užaljen, — prav tako kakor so bili užaljeni umetniki iz Lagune nad oskrunjevalcem Pavlom Jerdanovičem.

KNJIGE MLADINSKE MATICE.

Mladinska Matica vidno reprezentira slovensko mladinsko literaturo. Tekom kratkih let svojega obstoja je izdala 27 knjig (23 rednih in 4 izredne), kojih naklada gre v stotisoče. Poleg knjig so pri M. M. izšli tudi štirje letniki mladinskega časopisa »Naš rod«. Vsekakor je to dokaz visoke agilnosti te institucije. Vzporedno z zaslugami, ki jih ima M. M., raste tudi odgovornost pred kulturno javnostjo in njenimi člani. In baš člani M. M. so kolektiv, ki terja mnogo pazljivosti in razumevanja. Saj so to otroci, ki žive svet zase, ki gledajo vse dogodke krog sebe z drugačnimi očmi, kot mi odrasli, in jih radi tega tudi drugače razumevajo in tolmačijo. Zato mora biti knjiga, ki jo vzame otrok v roke, res njegova in naloga te knjige je, da otroka času primerno vzgaja in vodi po njegovih potih v resnično življenje. To je osnovni princip, ki bi moral voditi vsakega mladinskega pisatelja pri njegovem delu in ki bi se ga moral zavedati tudi vsak založnik in izdajatelj mladinskih knjig, posebno še M. M. kot taka. Na žalost ni letos M. M. niti minimalno izpolnila tega pogoja.

Za tekoče leto je izdala poleg osmih števil »Našega roda« še štiri knjige, in sicer: Zbornik »Kresnice« IV. del, pravljico »Brkonja Celjustnik«, slikanico »Za vesele in žalostne čase« in zbirko biografij »Lovci na mikrobe«.

»Kresnice« (str. 111, uredil Josip Ribičič) narede vtis starega gospoda učitelja, ki stoječ na visokem katedru, uči svoje paglavčke suho in stvarno, kakor to zahteva učni načrt. Knjižica je v pretežni večini posvečena naši državi in nje prebivalcem. Vsekakor hvalevredna zamisel, toda izvedena skrajno nerodno. Najboljše je še napisan Mrzelov uvodni članek »Knjige tvoj svet«, ki pa nima nobene notranje zveze z ostalo vsebino knjižice. V vseh člankih realne vsebine — in teh je največ — kar mrgoli števil in suhih dejstev, ki so za otroka popolnoma mrtva. Otrok si jih nikdar ne bo zapomnil, ker absolutno ne more pojmiti razlike, ki jo izražajo številke n. pr. glede števila prebivalstva v banovinah in sosednjih državah, velikosti mest, količine pridelkov, množine in vrednosti industrijskih proizvodov, trgovine, prometa itd. Take reči se morajo živahno ponazoriti z diagrami, shematičnimi slikami, načrti in sličnim. Drugače popolnoma izgube vsako vrednost za otroka. Nekateri članki pa sploh ne povedo nič novega ter so samo slabo pogreta snov, ki jo imajo naši šolarčki že itak na sličen suhoparen način napisano v svojih zvezkih in čitankah. Kakšen je ton tega pisanja, se čitatelj lahko prepriča pri sestavku Andreje Grum-Skuljeve »Letoviščarji« na str. 79. Vprav klasičen primer! Letošnje »Kresnice« govore otrokom samo o tem, kar že dan na dan slišijo v šoli. O kakih aktualnih problemih v knjižici ni govora. Niti besedice o žalostnem propadanju kmetijskih domov, brezposelnosti, umiranju proletarskih množic v rudarskih revirjih — — Po mnenju meščanskih literatov mladina o tem ne sme ničesar vedeti. Bolje je, če se vzgaja v sanjače s pomočjo pravljic, kakor je

»Brkonja Celjustnik« (str. 64, napisal B. Magajna, ilustriral B. Jakac) druga knjiga M. M. letošnje izdaje. S tem seveda še ni rečeno, da bi morali pravljico črtati iz mladinske literature. Nikakor ne! Najti bi ji morali samo sodobnejšo in realnejšo podlago, kakor so jo nekateri evropski narodi že našli. Danes, v času velikega napredka tehnike in znanosti sploh, si noben gorjanski kmet ne tolmači več naravnih pojavov z zmaji, vilami, škrti, velikani in sličnim. Naša mladinska literatura pa namenoma goji te vrste sentimentalnosti ter vzgaja deco k nekemu fetišizmu in posredno s tem k sanjaštvu. Ali je to danes potrebno? Ali res moramo Slovenci vedno nositi desko

pred očmi? Ali res ni mogoče doumeti, da literatura — predvsem mladinska — ni polje za razne »literarne akrobacije«, temveč važen vzgojni faktor? Kaj je hotel Magajna povedati s svojo pravljico? Vzgjati k čemu dobremu? Težko. Začetna poglavja so vsa polna groznih prizorov, ko orjak Celjustnik lomi zverem čeljusti, klati ptice z neba, zverine koljejo ljudi, vile in škratje zastrupljajo nedolžne otroke, zmaj Triglav žre človeško meso — — In vse to ne morda iz kakega globljšega vzroka, temveč radi odrezanih Celjustnikovih brk. Kdo ve, kako tečno in vzgojno se to res ne sliši. Magajna niti originalen ni. Pogrel je le tisto večno zgodbo o zakleti kraljčini in junaškem reševalcu, ki s pomočjo glasbe reši ujeto junakinjo. Tudi ta motiv o čudežnem vplivu glasbe smo v pravljicah že mnogokrat srečali. V Magajnovi pravljici bo čitatelj zaman iskal jedra. Mrtvemu tekstu je dal nekoliko življenja slikar Jakac z osemnajstimi celostranskimi ilustracijami. Zaenkrat je škoda energije, ki jo je zabil v to pravljico.

Plod nesmotrnega dela je tudi slikanica »Za vesele in žalostne čase«. (Risal E. Držaj, besedilo Anice Černejeve.) Nekaj bežnih motivov iz živalskega in rastlinskega življenja v obdobju od ene zime do druge. Četverobarvne slike nimajo nikake medsebojne povezanosti in vsa knjiga ne pove ničesar bistvenega. Besedilo se ponekod niti ne strinja z vsebino risb (Jurček in škorci). Sploh je pesnica na račun ritma in rim mnogokrat hudo grešila.

Najboljša knjiga letošnje redne izdaje M. M. je »Lovci na mikrobe«. (Str. 62, po raznih virih sestavila Marija Kmetova.) Velika zasluga Mladinske Maticе in Marije Kmetove je, da sta v tej drobni knjižici podali življenje znamenitejših bakteriologov (Leeuwenhoek, Pasteur, Koch, Roux in dr.) in jih predstavili slovenski deci. Zasluga je nedvomno že radi tega, ker naši otroci v šoli dan na dan čujejo o junakih meča, o teh pravih junakih, ki so človeštvu poklonili ogromne sadove svojega znanstvenega dela, da ga obvarujejo trpljenja in smrti, pa vedo naši šolarji le malo, ali nič. Zeleti bi bilo le, da bi učitelji to knjižico v šoli s pridom uporabljali. Življenjepisi so urejeni kronološko in podajajo zato pregledno ves razvoj bakteriologije. Le nekaj bi bilo pripomniti: Zadnje čase tekmujejo naši literatje v kovanju novih izrazov. Nekaterim se to posreči, nekaterim ne. Kmetova rabi v svoji knjižici za pojem »industrija« — »naredkarstvo«. Tega »naredkarstva« bi najbrže še Koseski ne bil vesel. — Slovenskim literatom se nudijo nove perspektive za lahek zaslužek... Kmetova je namreč za zbiranje te snovi, priobčene v knjižici, sprejela od M. M. poleg honorarja tudi — literarno nagrado...

Neizpodbitna resnica je, da M. M. za malo denarja svojim članom mnogo nudi, toda letos je nudila le mnogo kvantitativnega in malo kvalitativnega, kar je velik greh, če pomislimo, kolike odgovornosti bi se morala zavedati družba, koje člani so — otroci. Letošnje knjige pomenijo v njenem delovanju korak nazaj. Odbor M. M. naj ne misli, da so bile te besede napisane v škodoželjnem namenu, temveč v želji, opozoriti na bistvene napake, ki si jih bo odbor moral priznati, če hoče, da bo sčasoma napredovala ter predvsem ustrezala zahtevam časa. Res je namreč to, da se z brezplodnimi debatami, kakor so se preteklo leto pojavile v »Učiteljskem Tovarišu« ob priliki kritike lanskih knjig, ne bo doseglo nič pozitivnega, ker bi M. M. pomagalo k napredovanju.

Jože Slokan.

Ob smrti C. Zetkin. Ko so Clari Zetkin (1857—1933) pred nekaj leti, ob njenem sedemdesetem jubileju, izražali zahvalo in priznanje za njeno požrtvovalno delo, jih je zavrnila, rekoč: »Kaj prav za prav hočete? Storila sem le to, kar je bilo samo po sebi umevno, sledila sem le svojemu prirodnemu nagnjenju.« Bila je žena, ki je vse svoje življenje delala neutrudno za ono, kar je spoznala za resnično. Temu svojemu spoznanju je sledila trdovratno, uporno, preko vseh težav dneva in boja, iskren je bil njen odgovor tovarišem: Zadeva njene vesti in njenega razuma je bila, ki ji je velevala hoditi to pot, zato se je s prepričanjem morala odreči sleherni zahvali. Bila ji je osnovna človeška dolžnost, svoje delo predreti do podrobnosti svojemu spoznanju. V njej se je najlepše izoblikovalo vse ono, kar imenujemo pravo, iskreno človečnost, bila je osebnost, kakršna bi morala biti osebnost slehernega pravega intelektualca, ki si je temeljito izprašal vest o svojih nalogah in dolžnostih, ki

nikakor niso in nikdar niso bile lov za častmi in osebnim blagostanjem, marveč neprestan boj za resnico, za brezrazredno družbo, za blagor svojega in vsega ljudstva sveta, uporno vztrajanje ob onem solčnem praporu, ki je sijajno vzplapolal iz spoznanj in trpljenja milijonov, tudi za ceno lastnega življenja.

Ce se danes spominjamo njenega dela in imena, se ga nikakor ne radi tega, da bi trobentali v svet njeno ime in malikovali ter udobno zadremali, marveč zaradi tega, da spoznamo, kaj je pošteno delo in življenje, da se sami nekoliko prerešujemo.

Ce pregledamo njeno življenjsko delo, so v njem ostro začrtane sledeče črte: Boj reformizmu in za marksistični svetovni nazor in politiko, delo v ženskem proletarskem gibanju, za kulturo človeštva in iskren zagovor in podpora doslej najsilnejši stvaritvi delovnega ljudstva, delavski državi.

Zadnje besede, ki jih je zapisala pred svojo smrtjo, so bile boj reformizmu: »Ko je francoski kralj Franc I. izgubil bitko pri Paviji, je zapisal: 'Časti ne, vse drugo smo izgubili.' V nasprotju s temi ponosnimi besedami mora izjaviti druga internacionala: 'Vse je izgubljeno, najpreje in predvsem čast, da bi se bili kdaj bojevali za osvoboditev proletarcev, delovnega ljudstva v kapitalističnem svetu.' Usoda druge internacionala se je zopet pokazala, kakor vedno, vse od izdajstva nad revolucionarnim marksizmom, najjasneje v nemški socialni demokraciji.»

Ko je bil marsikdo pokazal hrbet, v oni dobi, ko je Bismarckova železna pest hotela uničiti delavsko gibanje, tedaj se je Clara uvrstila v vrsto bojevnikov za sveto, pravično stvar, za novo družbo. V institutu Auguste Schmidt in Luise Otto-Peters se je pripravljala na svoj učiteljski poklic, ki je bil tema dvema ustanoviteljicama meščanskega ženskega gibanja sveto opravilo v korist ljudstva. Zrasla je torej iz okolja, ki je bilo preprosto misli o emancipaciji žene na podlagi liberalnih idej. Toda že tu ji ni zadoščalo polovičarsko reševanje vprašanj in zahtev, zato je osamljena iskala nadaljne poti in ko jo je končno našla v socializmu, je bilo zanjo jasno, da je suženjstvo žene tesno povezano z gospodstvom privatne lastnine. Odslej ji je bil boj za novo družbo tudi boj za pravice žen. — Ko je bila v Leipzigu vzgojiteljica v meščanskih družinah in je prišla v stik z ruskimi in poljskimi emigranti, je bila deležna prvega marksističnega šolanja. Tu je spoznala tudi svojega moža, Osipa Zetkina, ki jo je seznanil in zvezal s tedaj nastajajočim ruskim delavskim gibanjem. Ko so Zetkina, kot nadležnega tujca izgnali iz Nemčije, mu je sledila najpreje v Švico in nato v Pariz, kjer je doživela težka leta. Mož ji je neozdravljivo obolel — posledica ječ in preganjanj — in morala je s poučevanjem, prevajanjem, pisanjem član- kov zaslužiti kruha njemu in sinčkom. Po smrti svojega moža l. 1889. se je vrnila v Nemčijo, kjer je bil malo časa preje ukinjen zakon proti socialistom. Dobila je službo v založbi Dietz v Stuttgartu in je l. 1892. prevzela uredništvo socialno demokratskega ženskega lista »Enakost«, ki je bil naslednik »Delavke«, ki jo je ustanovila Emma Ihrer. Urednici in priljubljeni govornici ji je bila glavna naloga vzgoja proletarskih žena k razredni zavesti. Zelo jasno je v svojih člankih in referatih pokazala razliko med meščanskim in proletarskim ženskim gibanjem, njena zasluga je, da je takoj spočetka obvarovala proletarsko žensko gibanje slehernega meščanskega pokretaštva, da ga je vse od začetka uvrstila kot sestavni del v celotno delavsko gibanje. V dolgih letih je izvršila z urejanjem lista velikansko vzgojno delo, razširila, organizirala in poglobila je mednarodno žensko socialistično gibanje. Obračunala je tudi z malomeščanskimi predsodki, ki so bili tedaj še v gibanju samem pogosti. Večino lista so napisale delavke same, njena roka pa je vestno čuvala nad marksističnim značajem lista. Kar se vedno zgodi, če kdo jasno, odločno in pošteno nastopa, se je zgodilo tudi njej. Najprej so ji očitali, da je list »previsoko« pisan, toda ona se ni temu nikdar uklonila in, dokler mu je bila urednica, je bil list vse-skozi napredno marksističen. V delavskem gibanju so se vedno pojavljale tudi oportunistične tendence. Clara ni nikdar popuščala, kleči parlamentarizma ji niso bile nikdar nevarne. V neki debati, v nemškem parlamentu 27. novembra 1925, ji je Dittman jezno zaklical: »Pa ženska volilna pravica! Sicer bi ne bili tu!« nakar mu je odvrnila: »Ženski volilni pravici v takih okoliščinah ne morem pripisovati tako visokega pomena. (Medklici.) Seveda, gospod posla-

nec Dittmann! Vedno sem se bojevala za žensko volilno pravico. Toda zakaj? Ker je sredstvo za vzbujanje najširših plasti delovnih žena in ne zaradi meščanskega parlamentarizma. Zato, ker je sredstvo za vzbujanje množice, sem se potegovala in se še danes potegujem za žensko volilno pravico.« Prav tako so ji bile vse zahteve po reformi vedno le sredstvo, ki je povzdignilo moč in sposobnost delavskega razreda in izboljšalo možnost boja.

Drugo trdno oporišče njenega dela je bila organizacija socialno demokratske stranke v Stuttgartu. Južna Nemčija je bila s svojo zaostalo industrijo zelo izpostavljena tudi vsled močnega vpliva malomeščanstva kompromisarstvu in reformizmu, politična abeceda vodilnih krogov je bila že tedaj sodelovanje z meščanskimi skupinami in upanje na ministrske stolčke. V teh bojih z reformizmom so ji zrasle osnove za iskreno prijateljstvo do Roze Luksemburgove. V najtežji dobi pred imperialistično vojno so v stranki sicer govorili v visokih in vznešenih besedah, toda, ker niso imeli poguma, so vtikali glave v pesek pacifističnih iluzij, da bi trde resničnosti ne videli. Tudi po sramotnem izdajstvu 4. avgusta 1914. je stala Clara možato vzravnana sredi polomljenih hrbtnic in šla z dvojno vero, voljo in vztrajnostjo na delo s špartakisti.

Leta 1915. so šestdesetletno bojevnico za mir odvedli v zapor, iz katerega so jo izpustili šele, ko je zbolela na smrt. Naslednja leta so bila leta težke preizkušnje. Niene prijatelje so pobili, bila je osamljena, leta 1917. ji je strankin predsednik iztrgal »Enakost« iz rok, ki je bila njeno življenjsko, četrstoletno delo. Ko je bila ustanovljena radikalna stranka, jo je zastopala v parlamentu vse do tedaj, ko je parlament postal že popolno očitna komedija, ki jo uprizarjajo kapitalistični industrijski in veleposesniški Hitlerjevi priganjači.

Socialistični razredni boj ji je bil vedno več od zgolj vprašanja, kako nasiti želodec. Socializem je bil zanjo veliko vprašanje človečanstva in kulture. Zavedala se je, da je naloga delovnega ljudstva tudi ta, obvarovati umetnost in znanost pred prostituiranjem, pred barbarstvom meščanskega fašizma, zgraditi na osnovah znanosti in umetnosti prešlih stoletij bodočo znanost in umetnost, pripomoči, da bodo dosedanji uspehi znanosti in umetnosti postali splošna last in ne le last malega števila izbrancev, kakor v meščanski družbi. Njegova naloga je tudi poskrbeti, da pogumni in pošteni ljudje ne bodo poginjali od gladu, ne bodo stali ob cesti, da bo družba urejena tako, da kulturnemu delavcu ne bo več potrebno zaklicati: Psa ste me imenovali, pred vaše jasli nisem šel! ampak bo lahko mirno sledil svojemu hrepenenju po resnici in lepoti. Kaiti uresničenje socializma naj bo na vseh področjih resnična, praktična uporaba znanosti, naj nudi čim bolj bogato možnost udejstvovanja in čim ugodnejše pogoje za znanstveno in umetniško delo. Intelektualec kakor tudi proletarec mora izginiti kot socialni tip. Vsestransko in harmonično razviti svobodni, močni, lepi človek naj bo človek bodočnosti. V tem pravcu se mora tudi vršiti boj vseh duševnih delavcev za lastno osvoboditev, za osvoboditev in priznavanje najvišje vrednote vseh socialnih vrednot: človeka. — Tudi na področju vzgojnih vprašanj je njena misel bila vodilna. Tudi tu je zagovarjala z vso svojo gorečo vnemo zahtevo, da bodi socialistična pedagogika resnična, praktična uporaba znanstvenih dognanj. Bojevala se je za preosnovo sedanjega šolstva, ki ni drugega kakor guljenje in izsiljevanje, čisto tepež. v pravo vzgojno šolstvo, ki mu bo podlaga produktivni delovni pouk, ki je najodličnejša metoda za vzgojo telesno in duševno harmonično razvitega človeka. Dalje za popolno socialno zavarovanje in podporo pouka s šolsko prehrano, zdravstvenim skrbstvom, preskrbo z zadostnimi oblačili, izboljšanje stanovanjskih razmer, v katerih sedaj hirajo otroci, za vzgojo k mednarodni solidarnosti. Nastopila je proti okrnjevanju mladega razuma in značaja z dogmami, za enotnost šolstva. Odločno je protestirala proti temu, da strankino vodstvo baranta s tako vzvišenimi stvarmi, kakor je šolstvo. Socialni demokraciji je več za ministrske stolce, kakor za dober zakon o šolstvu. Nastopala je vedno proti onim, ki so zastopali teorijo dvoumnosti in breznačajnosti, da je socialističen nazor drugačen za vojno, drugačen za mir. Zenam vsega sveta pa je zaklicala: »Sestrel Če je veliki čas našel slabotne in majhne može, naj jih žene osramotijo.«

Sedaj je grob zagrnil šestinsedemdesetletno bojevnico.

L. M.

Dva uvoda v dialektični materializem. Skoraj istočasno sta izšli dve prepotrebni knjigi, ki nas uvajata v dialektični materializem. Po težkih tehničnih neprilikah je »Nova knjiga« izdala svojo prvo knjigo, ki prinaša važne in dobre sestavke, in sicer: Dr. S. Marković: Znanost in filozofija. F. Engels: Ludvig Feuerbach in zaključek nemške klasične filozofije ter pripombe Plehanova k tej Engelsovi razpravi. Zagrebška Naučna biblioteka pa je izdala Thalheimerjev »Uvod u dijalektički materializam«. Ti dve knjigi nazorno uvajata čitatelja v nov svetovni nazor — marksizem. Dialektični materializem je nedeljivi del Marksovega svetovnega nazora — je bistvena sestavina marksizma. Izdaji teh dveh knjig sta za razvoj znanstvenega socializma pri nas neobhodno potrebni in sta gotovo eden izmed najrazveseljivejših dogodkov na našem knjižnem trgu. Vsakdo, ki se peha za nov svetovni nazor, osobito pa mladi ljudje, bodo našli v teh dveh knjigah smernice, po katerih si bodo lahko priborili novo gledanje na svet in človeško družbo, na gledanje, ki jih osvoboja pred metafiziko, misticizem itd. — pred idealističnim gledanjem na življenje sploh. Po tem bodo spoznali, da je središče in glavni motor življenja človek s svojim delom. Vse je zaradi človeka in vse more biti za človeka. Vse je od njega odvisno, slabo in dobro — zato pa mora tudi človek to spoznati, si urediti življenje tako, da bo prav. Ta misel bi bila zgolj abstraktno, profesorsko, zdaj bi lahko rekli feuerbachovsko premišljevanje, če bi ne vedeli, kdo je konkretno ta človek, ki mora vzeti nase zgodovinsko misijo za obnovitev človeške družbe. Ta človek konkretno ni nihče drugi, kakor množni človek — proletariat, ki bo izpeljal družbo iz razredne v brezrazredno, iz predsodkov in strahu božjega polne družbe v svobodno, pogumno družbo delovnih ljudstev, kjer bo delo osvobajalo človeka, ne pa kakor danes, da ga usužnjuje kapitalu in meščanski družbi.

Vsakdo naj poseže po obeh knjigah, najmanj pa po »Uvodu v dialektični materializem«, ki ga je izdala »Nova knjiga«. Vsakdo postani njen naročnik! V novembru izide še enkrat tako debela knjiga, Engelsov »Anti-Dühring«. »Nova knjiga« in »Književnost« potrebujeta novih naročnikov, ker edino potem bosta lahko do konca izvajali svoj program. Zato se naj vsi tisti, ki še niso naši naročniki, nemudoma priključijo. Prijazno pa prosimo, da se zaradi »Nove knjige« obračajo naravnost na njen naslov: M. Vičič, Ljubljana, Idrijska ulica 13.

P. Bouthoniere: Borba za petrolej. Zagrebška »Džepna biblioteka« (Gunduličeva ul. 24) je izdala svoj šesti zvezek. V tem kratkem času si je pridobila velik kader naročnikov in čitateljev. Njene izdaje odlikuje popolna jasnost v razpravljanju in poleg tega globoko poznavanje materiala obravnavane teme. »Naučna biblioteka« je postala najcenejša, a tudi informativno najpopolnejša naša priročna knjižnica, iz katere bo počasi lahko nastal nekakšen leksikon aktualnih problemov. »Borba za petrolej« nas seznanja z mnogimi zanimivostmi, ki se gode za kulisami politične borbe meščanskega razreda in kako pripada v tej politični borbi lastnikom petroleja kot kapitalistično-gospodarskemu ozadju važna vloga. Zanimiva je statistika in ugotovitve, da tudi »petrolej« povzroči vojno. Knjižica je važna izpolnitev Sinclairjevega romana »Petrolej«, kakor tudi Travenove »Bele rože«, ki je izšla pri Nolit. Naročajte jo!

Heinrich Mann: Podanik. Roman Vilhelmske Nemčije, prevedel Stevan Milovič. Izdal Nolit (Beograd, pošt. predal 487). Heinrich Mann, ki kakor večina najboljših nemških pisateljev živi danes v pregnanstvu v Parizu, je v vsem svojem delu mnogo radikalnejši bорец od Thomasa Manna. Zato je imel že precejšnje nasprotnike tudi v povojni nemški »demokratski« republiki. Sodeloval je navadno pri vseh akcijah kulturnih delavcev, ki so bile uperjene proti fašizmu, vojni in drugim. V romanu »Podanik« je popisal prvo razdobje vladarja cesarja Viljema, razdobje, ki je moralo pripeljati nemški narod v imperialistične vode, do svetovne vojne in do današnjega stanja. V glavnem junaku te kulturne zgodovine nemške meščanske družbe je pokazal enega izmed tipičnih potomcev svobodnjaških osemindesetletnikov, ki iz ljubezni do lažnivega nacionalizma in patriotizma radevolje prevzemajo nase junkerski jarem, prezirajoč demokratsko svobodo, ki so jim jo priborili njih očetje. Po-

stanejo podložniki, hlapčevske duše, ki se čutijo pod gospodarjevim bičem svobodne, in so srečni, ko jim gospodarji ubijajo vsak ljudski ponos. Taki podložniki so omogočili Hitlerjeve grmade, na katerih so med drugim zgorela tudi dela Heinricha Manna, ker baje tudi on ponižuje in škoduje ugledu nemškega naroda.

Požig knjižnice v Aleksandriji je smatralo in še smatra človeštvo za največji zločin starega veka. Danes smo priče še večjega zločina, ko se hladnokrvno sežigajo knjige največjega pomena. Kakor tudi pred 1500 leti ni mogli zadržati fanatični podvig reakcije toka zgodovine, tako tudi izzaziva dejanje nemške vlade samo prezir in še večjo vero v bodočnost nemškega ljudstva, ki bo nekoč ostro obračunalo z vsemi diktatorji in njih hlapčevskimi podložniki.

9. števec se je morala radi tehničnih težkoč nekoliko zakasnit. 10. števec izide spet redno, prosimo pa p. n. naročnike, da ne pozabijo plačati IV. obroka!

Naročajte KNJIŽEVNOST

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z.
O. Z.

LJUBLJANA
WOLFOVA UL. ŠT. 1

TELEFON 27-55

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Časopisi, knjige, revije, brošure, vabila, letaki, plakati itd. Zaloga beležnih koledarjev.

Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 15 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna števec 7 Din. Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. (Predstavniki A. Kolman.)